

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การวิจัยแบบร่วมมือที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร: กรณีศึกษาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวาย จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Research Study) ที่มุ่งเน้นการศึกษากระบวนการร่วมมือกันของชุมชนในโครงการวิจัยลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นหมู่บ้านถวายและหมู่บ้านเก่าหมู่บ้านใกล้เคียงบ้านถวายแล้วนำเอาข้อค้นพบมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ เพื่อใช้สอนในโรงเรียนระดับท้องถิ่นนับเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่อาศัยความร่วมมือของชุมชนเป็นกระบวนการสำคัญในการปฏิบัติการเรียนรู้ตามนโยบายการจัดการศึกษาท้องถิ่นที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 สำหรับรายละเอียดของวิธีการดำเนินการวิจัยมีดังนี้

กลุ่มผู้ให้ความร่วมมือในการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาที่เน้นการสร้างองค์ความรู้เศรษฐศาสตร์ท้องถิ่นที่อาศัยความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในเรื่องเศรษฐกิจกิจกรรมงานไม้แกะสลักบ้านถวายมาเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ แล้วเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การเรียนในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในท้องถิ่นต่อไป ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทั้งที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานไม้แกะสลักในฐานะผู้ผลิตและผู้ค้าไม้แกะสลัก

ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ความร่วมมือในการวิจัยแบบร่วมมือออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นผู้ประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักที่เป็นชาวบ้านถวาย และกลุ่มที่สองเป็นผู้ประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักที่เป็นชาวบ้านจากหมู่บ้านถวายใกล้เคียงบ้านถวาย ได้แก่ชาวบ้านกาด บ้านเกาะ บ้านขุนคง บ้านเดื่อ บ้านต้นเหือด บ้านป่าหมาก บ้านไร่ บ้านหนองไขง และบ้านหารแก้ว ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ความร่วมมือในการวิจัยชาวบ้านถวายโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling technique) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ความร่วมมือดังนี้คือ เป็นผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำงานไม้แกะสลัก ในหมู่บ้านถวายติดต่อกันมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี และจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักบ้าน

ถวายในท้องถิ่นจนเป็นที่รู้จักดีในหมู่ผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ผู้วิจัยจะเข้าขออนุญาตจากผู้มีอำนาจในพื้นที่ (gate keeper) ซึ่งได้แก่กำนันตำบลขุนคอง แล้วผู้มีอำนาจในพื้นที่ (gatekeeper) ได้แนะนำให้ผู้รู้จักกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) แล้วจากนั้นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) จึงเป็นผู้เลือกผู้ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ให้ดังกล่าวข้างต้น ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ชาวบ้านถวายผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักที่หมู่บ้านถวาย ในฐานะผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักในพื้นที่ มีจำนวน 9 คน แบ่งเป็นสามกลุ่มอาชีพได้แก่ผู้ประกอบอาชีพงานไม้แกะสลัก ผู้ประกอบอาชีพตกแต่งหุ่นไม้ด้วยเส้นสี และผู้ประกอบอาชีพค้าขายสินค้าไม้แกะสลัก ซึ่งมีภาพโดยสรุป ดังนี้

ชาวบ้านถวายที่เป็นผู้ให้ความร่วมมือในโครงการวิจัยพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวายทั้ง 9 คน เป็นชาย 5 คน เป็นหญิง 4 คน มีอายุอยู่ระหว่าง 28-48 ปี สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ (ประถมศึกษาปีที่ 4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) เป็นส่วนใหญ่ มีการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับ 3 คนคือจบมัธยมศึกษาตอนต้น 2 คน และการศึกษาในระดับสูงสุดคือระดับปริญญาโท ทุกคนสมรสแล้ว มีบุตร 1 - 2 คน ผู้ให้ความร่วมมือชาวบ้านถวายทั้ง 9 คนนี้ ปัจจุบันเป็นผู้ประกอบธุรกิจงานไม้แกะสลักในฐานะเจ้าของสถานประกอบการมีทั้งขนาดเล็ก (โรงงานที่มีคนงานต่ำกว่า 10 คน) ขนาดกลาง (โรงงานที่มีคนงานอยู่ระหว่าง 10-20 คน) และขนาดใหญ่ (โรงงานที่มีคนงานมากกว่า 20 คนขึ้นไป) มีแรงงานประจำที่อยูในความดูแลตั้งแต่ 2 - 30 คน และมีร้านค้าเป็นของตนเอง มีรายได้เดือนละ 8,000 - 50,000 บาท ผู้ให้ความร่วมมือที่เป็นชาวบ้านถวายทั้ง 9 คนนี้มีพื้นเพเดิมเป็นช่างไม้แกะสลัก 3 คน เป็นช่างตกแต่งหุ่นไม้ด้วยเส้นสี 3 คน และเป็นนักธุรกิจอย่างเดียว 3 คน ชาวบ้านถวายทั้ง 9 คนนี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบ้านถวายที่มีตำแหน่งอยู่ในคณะกรรมการบริหารร้านค้าหัตถกรรมสองฝั่งคลองบ้านถวาย ตามมติที่ประชุมกลุ่มร้านค้าสองฝั่งคลอง ตั้งแต่ปี 2543 และได้ทำงานรับผิดชอบในตำแหน่งหน้าที่จวบจนถึงปัจจุบัน เป็นผู้ได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากชาวบ้านถวายส่วนใหญ่ในฐานะผู้ให้ความร่วมมืออย่างแข็งขันในการพัฒนาท้องถิ่นบ้านถวาย และเป็นผู้ที่มีความเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการชุมชนร่วมมือในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวาย จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับรายละเอียดของผู้ให้ความร่วมมือทั้งเก้ามีดังนี้

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 1

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่หนึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงฐานะเศรษฐกิจของชุมชนบ้านถวายเป็นชายวัย 45 ปี มาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ ทั้งตัวเขาและพี่น้องในครอบครัวล้วนเป็นช่างแกะสลักไม้ฝีมือดีที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านถวาย เขาสำเร็จการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น แต่งงานมีครอบครัวแล้ว มีบุตรชายหญิงอย่างละ 1 คน เป็นผู้ที่มีฝีมือการแกะสลักไม้ เคยประกอบอาชีพเป็นช่างแกะสลักไม้มาก่อน แต่เมื่อตลาดงานไม้แกะสลักขยายตัวและความต้องการงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่งได้รับความนิยมมากขึ้น เขาจึงผันตัวเองมาเป็นเจ้าของสถานประกอบการงานไม้ตกแต่ง (ขนาดเล็ก) มีคนงานทำงานประจำ 5 คน เขาทำธุรกิจร่วมกับภรรยาซึ่งมีความชำนาญในการทำงานไม้ตกแต่งและเป็นที่ยอมรับว่ามีฝีมือดีมากในบ้านถวาย ปัจจุบันเขาดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลขุนคอง ได้รับความเคารพจากชาวบ้านถวายส่วนใหญ่ทั้งในฐานะ ท้องถิ่นและโดยส่วนตัว เขาเคยอยู่ในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านถวาย (พ่อหลวง) ติดต่อกันมานานนับสิบปี (ตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมา) มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญให้กับงานอาชีพงานไม้แกะสลักที่บ้านถวาย

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 2

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่สองเป็นชายวัย 28 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทด้านบริหารธุรกิจจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีบุตรชายและหญิงอย่างละ 1 คน มาจากครอบครัวทำงานตกแต่งลวดลายบนหุ่นไม้ หุ่นไม้ไผ่ เลียนแบบของโบราณ ตัวเขาเองไม่ได้ทำงานไม้แกะสลักด้วยตนเองแต่เคยช่วยครอบครัวมาก่อน ปัจจุบันเป็นเจ้าของธุรกิจสถานประกอบการงานไม้ตกแต่ง ซึ่งมีลักษณะงานต่างออกไปจากงานที่พบโดยทั่วไป เป็นงานประเภทโคมไฟ งานเรซิน ในแนวสมัยนิยม มีคนงานประจำ 8 คน มีร้านค้าอยู่ด้านหน้าสถานประกอบการในหมู่บ้านถวาย และที่ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย (ศูนย์นอก) และยังมีพื้นที่วางขายสินค้าที่กาดสวนแก้วในตัวจังหวัดเชียงใหม่ เคยสมัครเข้าชิงตำแหน่งประธานองค์การบริหารส่วนตำบลขุนคอง แต่ไม่ได้รับการเลือกตั้งเมื่อปี 2544 ถึงกระนั้นเขายังคงทำงานอย่างแข็งขันให้กับท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอตลอดมา ปัจจุบันทำงานในตำแหน่งประชาสัมพันธ์และการท่องเที่ยวของหมู่บ้านถวาย เขาได้รับการขนานนามจากชาวบ้านหลายคนรวมทั้งจากผู้นำหมู่บ้านว่าเป็น "คนหนุ่มไฟแรง"

จากพื้นความรู้ด้านการท่องเที่ยว(ปริญญาตรี)เขามองเห็นความสำคัญของการผลักดันให้หมู่บ้านกลายเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยใช้ข้อได้เปรียบของหมู่บ้านถวายในแง่ของการใช้วิถีชีวิตชุมชนมาเป็นจุดดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งค้างงานไม้แกะสลักภายในหมู่บ้านถวาย

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 3

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่สาม เป็นชายวัย 36 ปี มีบุตรชายและหญิงอย่างละ 1 คน สำเร็จการศึกษานิติปริญญาจากวิทยาลัยเกษตรกรรม จังหวัดเชียงใหม่ แม้ไม่ได้เป็นคนบ้านถวายโดยกำเนิด (แต่เป็นชาวหางดง) ได้ย้ายมาอยู่บ้านถวายนานนับสิบปี (ตั้งแต่ปี 2537)แล้ว และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมของชุมชนบ้านถวายเป็นประจำสม่ำเสมอ จนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านถวายและกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพไม้แกะสลักบ้านถวาย เขาไม่ได้ทำงานไม้แกะสลักด้วยตนเอง แต่เป็นเจ้าของธุรกิจงานด้านแกะสลักไม้ เป็นเจ้าของร้านขายงานแกะสลักที่มีคัดเลือกเฉพาะงานฝีมือชั้นเยี่ยม เป็นร้านที่ใหญ่ที่สุดในศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักบ้านถวายสองฝั่งคลอง รวมทั้งเป็นเจ้าของสถานประกอบการขนาดใหญ่ มีคนงานประจำ 30 คน

แม้ว่าตลาดงานไม้แกะสลักที่ได้รับความนิยมในระยะนี้หลังพบว่าเป็นงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่ง ที่ทำเลียนแบบของเก่า งานไม้แกะประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องอาศัยฝีมือมากเท่ากับการแกะสลักไม้สัก เขาเป็นผู้หนึ่งที่ให้ความสำคัญกับงานแกะสลักไม้สัก ซึ่งเป็นงานฝีมือในลักษณะของงานชิ้นเอก (master piece) ที่ให้คุณค่าด้านศิลปะมากกว่างานประเภทอื่นในตลาดงานไม้แกะสลัก งานแกะสลักไม้ที่เขาสนใจเป็นงานแกะสลักบนไม้แผ่นหรือท่อนไม้สักเท่านั้น ซึ่งสามารถมองเห็นได้ว่ามีชิ้นงานจัดวางเรียงอย่างน่าดูในร้านของเขาที่ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักสองฝั่งคลอง ชิ้นงานเหล่านั้นล้วนเป็นงานประณีตฝีมืองามจับตา ปัจจุบันแม้พบว่าชาวบ้านถวายส่วนใหญ่หันไปให้ความสำคัญกับงานไม้ตกแต่งมากกว่า แต่เขายังคงยืนยันความสำคัญและคุณค่าของงานแกะสลักบนไม้สัก นอกจากนี้เขาได้พยายามรวบรวมช่างแกะสลักไม้ฝีมือดีรุ่นใหม่ไว้จำนวนหนึ่ง และให้การสนับสนุนการทำงานแกะสลักไม้กับช่างเหล่านี้ทั้งด้านส่วนตัวและรายได้ ในสถานประกอบการของเขานอกจากมีช่างแกะประจำแล้ว เขายังมีการจ้างช่างฝีมือดีในหมู่บ้านมาทำงานร่วมด้วย

เขานำตัวเองเข้าสู่บริบททางสังคมของงานไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นการเข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารร้านค้าของศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักบ้านถวายสองฝั่งคลอง ทำหน้าที่เป็นเหรียญญกร่วมกับคณะกรรมการอื่นอีก 2 คน ซึ่งได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการในปี 2543 นอกจากนี้เป็นผู้จุดประกายความสำคัญให้กับกลุ่มงานด้านแกะสลักไม้สัก ให้ความสำคัญกับฝีมือและการออกแบบงานที่สอดคล้อง กลมกลืนกับธรรมชาติของเนื้องาน เขาเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้มีการสร้างงานคุณภาพ เพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับตลาดไม้แกะสลักบ้านถวาย

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 4

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่สี่ เป็นชายวัย 41 ปี มีบุตรชาย 1 คน สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนประจำอำเภอหางดง มาจากครอบครัวแกะสลักไม้ เขาเป็นคนหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในหมู่บ้านว่ามีความสามารถในการแกะสลักไม้ แต่ปัจจุบันหันมาสนใจประกอบอาชีพธุรกิจงานตกแต่งเส้นสี ลงรัก ปิดทอง ประเมทงานแอนติค ทำสีเลียนแบบของเก่า และยังคงทำงานแกะสลักไม้อยู่เสมอ มีสถานประกอบการอยู่ในบริเวณบ้านที่อยู่อาศัย มีคนงานทำงานประจำ 3 คน และเขายังมีร้านค้าของตนเองอยู่ที่ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักบ้านถวายทั้งสองแห่งที่ศูนย์นอกและตลาดสองฝั่งคลอง

เนื่องจากผู้ปกครองชาวบ้านถวายที่ทำงานแกะสลักไม้ตระหนักถึงความขาดแคลนของไม้ซึ่งเป็นวัตถุดิบในการผลิตว่าใกล้จะหมด จึงต้องการที่จะ 'เบนเข็มไปทางอื่น ถอยไม่ให้เห็นทางไม้' (สนทนากลุ่ม, 20 ธันวาคม 2545) ส่งผลต่อความสนใจของเยาวชนรุ่นใหม่ที่บ้านถวายที่มีความสนใจกับงานอาชีพไม้แกะสลักน้อยลง และหันไปให้ความสนใจกับการเรียนในโรงเรียน และมุ่งศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพื่อประกอบอาชีพอื่นตามกระแสสังคมมากกว่า เขาเป็นผู้หนึ่งที่มีโอกาสคลุกคลีอยู่กับเยาวชนในท้องถิ่น เนื่องจากเป็นผู้ดูแลทีมฟุตบอลเยาวชน (อายุประมาณ 19-20 ปี) ในท้องถิ่น เขาเองมองเห็นและตระหนักถึงปัญหานี้ สนใจที่จะให้เยาวชนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นหันมาสนใจงานไม้แกะสลักในรูปแบบอื่นที่นอกเหนือจากการผลิต

เขานำตัวเองเข้าสู่บริบททางสังคมของงานไม้แกะสลักบ้านถวายด้วยการทำงานกลุ่มใกล้ชิดกับผู้นำบ้านถวายมาตั้งแต่ต้นเนื่องจากเป็นน้องชาย นอกจากนี้ยังทำงานในฝ่ายประชาสัมพันธ์และการท่องเที่ยว ดูแลป้ายคัดเอาท์ต่างๆ ในการประชาสัมพันธ์หมู่บ้านถวาย การได้มีโอกาสคลุกคลีกับ กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านถวายทำให้เขาต้องการผลักดันให้เยาวชนในหมู่บ้านสนใจงานขายในระดับต่างๆ รวม

ถึงการเป็นตัวแทนขายในลักษณะเซลส์แมนให้กับงานไม้แกะสลักให้กับชาวบ้านคนอื่นๆ ในท้องถิ่นที่ไม่มีความรู้ทางการขาย ทำการขายกับตลาดระดับประเทศและต่างประเทศในลักษณะของธุรกิจชุมชน

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 5

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ห้าเป็นหญิงวัย 48 ปี มีบุตรชาย 1 คน สำเร็จการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น ปัจจุบันทำงานไม้แกะสลักน้อยลง แต่ดูแลร้านค้าไม้แกะสลักที่ตั้งอยู่ที่ศูนย์การค้าไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นสองฝั่งคลอง ซึ่งเป็นร้านใหญ่เมื่อเทียบกับร้านอื่นๆ ในละแวกนี้ สามีเคยเป็นช่างแกะสลักไม้ที่มีฝีมือดีของหมู่บ้านถวาย ปัจจุบันเลิกแกะสลักไม้แล้วเนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการดูแลธุรกิจงานไม้แกะสลักแทน ธุรกิจงานไม้แกะสลักที่ทำอยู่เป็นงานประเภทงานงานโชว์เนื้อไม้ แต่งทำสี ขัดไม้ มีสถานประกอบการเป็นของตนเอง มีคนงานประจำ 10 คน ตั้งอยู่ด้านนอกหมู่บ้านที่ถนนทางดง เชียงใหม่ ปัจจุบันเธอยังคงทำงานไม้แกะสลักแต่ย่อยลงมาก ใช้เวลาส่วนใหญ่ดูแลร้านค้างานไม้แกะสลักของตนเอง เธอเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองให้สามารถรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของตลาด อาทิเช่น เคยสมัครเข้าเรียนภาษาอังกฤษกับกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียนที่เคยมาจัดให้กับชาวบ้านในท้องถิ่น และสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาใช้ประโยชน์ในการติดต่อซื้อขายกับพ่อค้าชาวต่างประเทศได้

เธอมองเห็นปัญหาที่เกิดจากวัฒนธรรมการลอกเลียนการผลิตงานไม้แกะสลักที่บ้านถวายระหว่างร้านค้าภายในและภายนอกหมู่บ้านซึ่งมีให้เห็นเป็นเรื่องปกติในตลาดในท้องถิ่น ทั้งการลอกเลียนแบบจากงานเก่าที่มีอยู่แล้วหรือการลอกเลียนงานใหม่ที่เพื่อนบ้านหรือร้านที่อยู่ใกล้เคียงที่ผลิตงานออกมาแล้วได้รับความนิยมในตลาดการลอกเลียนแบบสินค้าบางครั้งก่อให้เกิดปัญหาความไม่พึงพอใจในกลุ่ม ผู้ผลิตด้วยกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่รวมทั้งเธอเองมองเห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการลอกเลียนแบบงานกับคุณค่าของงาน ทั้งยังเป็นการปิดความหลากหลายของงาน ทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและทางการค้าด้อยลงไป " เราควรจะมีดีไซน์ใหม่ๆ มีผลิตภัณฑ์แบบแปลกๆ ใหม่ๆ เสนอให้กับลูกค้าที่เขาма (เยี่ยมชม ร้านค้าที่สองฝั่งคลอง)" (สนทนากลุ่ม, 20 ธันวาคม 2545) ด้วยเหตุนี้เธอมองเห็นความสำคัญของตลาดสินค้า เห็นความสำคัญในการหาแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับตลาดเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับลูกค้าทั้งในด้าน ข้อจำกัด และรสนิยมของลูกค้า

เธอทำงานให้กับชุมชนท้องถิ่นบ้านถวายเป็นตำแหน่งปฏิบัติร่วมกับกรรมการอื่นอีก 2 คน นอกจากนี้ยังเป็นหัวหน้ากลุ่มแม่บ้านถวายเป็นการดูแลแขกที่มาเยี่ยมเยียนหมู่บ้านถวายอย่างเป็นทางการอยู่เป็นประจำสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเมื่อมีแขกที่มาเยี่ยมอย่างเป็นทางการ

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 6

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่หกเป็นหญิงวัย 38 ปี มีบุตรหญิง 2 คน สำเร็จการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น ทำงานในตำแหน่งเป็นเหรัญญิกร่วมกับคณะกรรมการคนอื่นอีกสองคนในชุดคณะกรรมการบริการร้านค้าสองฝั่งคลองบ้านถวาย ทำงานไม้แกะสลักในส่วนที่เป็นงานเปลือกไม้ทำเป็นกรอบรูป และเฟอร์นิเจอร์ไม้ เธอยังคงได้ทำงานแต่งเส้นสี เดินเส้นงานไม้แกะสลักงานที่ร้านของตนเองที่บริเวณสองฝั่งคลอง เธอมีสถานประกอบการเป็นของตนเองมีพนักงานประจำ 8 คน เป็นผู้ที่มีความแข็งขันในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่น และเป็นริ้วแรงสำคัญของหมู่บ้านในการทำงานให้กับหมู่บ้านร่วมกับกรรมการคนอื่น ๆ เป็นผู้ que แสดงให้เห็นถึงเจตนาที่ ต้องการการปกป้องสิทธิ์จากการถูกแอบอ้างชื่อในการค้าจากศูนย์นอก

เธอมองเห็นว่าไม่เป็นการยุติธรรมสำหรับสำหรับชาวบ้านถวายที่ถูกแอบอ้างชื่อไปใช้ และถูกบิดเบือนโดยร้านค้าที่ศูนย์นอก (ร้านค้าบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน) และแสดงออกให้เห็นถึงความต้องการในการรักษาผลประโยชน์ให้กับศูนย์หัตถกรรมสองฝั่งคลองบ้านถวาย ต้องการแก้ปัญหาการเสียเปรียบด้านเศรษฐกิจการขายของร้านค้าหัตถกรรมสองฝั่งคลองกับศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย (ศูนย์นอก) ที่มักจะพบอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการจัดงานประจำปีหัตถกรรมบ้านถวายที่จัดขึ้นทุกปี

เธอมีบทบาทในการเป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้านถวายด้วยการร่วมแรงร่วมใจในกิจกรรมภายในหมู่บ้าน โดยเฉพาะด้านการส่งเสริมการขาย เธอให้ความสำคัญกับการสร้างเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของหมู่บ้านหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการบิดเบือนจากคนนอก และเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับธุรกิจงานไม้แกะสลักของหมู่บ้านถวาย

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 7

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่เจ็ด เป็นหญิง อายุ 38 ปี มีบุตรหญิง 1 คน สำเร็จการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น มีร้านค้าและสถานประกอบการอยู่ตรงด้านหน้าทางเข้าหมู่บ้าน เธอร่วมกันทำงานกับสามี มีคนงานประจำ 10 คน ปัจจุบันยังคงทำงานไม้แกะสลักร่วมกับคนงานในสถานประกอบการของตนเอง งานไม้แกะสลักที่ทำอยู่เป็นงานตกแต่งเส้นสีหุ่นไม้ ส่วนใหญ่เป็นงานชิ้นใหญ่ เช่นงานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ เป็นงานลงรัก ปิดทอง

เธอมองเห็นความสำคัญของการผลิตที่สัมพันธ์กับความต้องการของตลาด การผลิตสินค้า หากถูกใจคนซื้อหรือตลาดแล้ว ไม่จำเป็นต้องพูดหรือโฆษณา ไม่ต้องเชิญชวนเขาจะซื้อเอง 'มันเหมือนกับการขายเสื้อผ้าที่กาดหลวง ไม่ต้องพูด เขาก็ซื้อ ถ้าเขาถูกใจ' (บันทึกภาคสนาม 20 ธันวาคม 2545) เธอมีตัวเองเข้าสู่บริบททางสังคมงานไม้แกะสลักที่บ้านถวายเป็นการชักชวนจากเพื่อน ทำงานในตำแหน่งปฎิคมในคณะกรรมการบริหารร้านค้าสองฝั่งคลอง เป็นผู้ที่ร่วมแรงจูงใจในกิจกรรมงานต้อนรับแขกกลุ่มต่างๆ ที่มาเยี่ยมหมู่บ้านถวายเป็นทางการอย่างสม่ำเสมอ เป็นหัวหน้ากลุ่มแม่บ้านต้อนรับแขกเป็นอย่างดีทุกครั้ง

เธอให้ความสำคัญกับการผลิตสินค้าที่ถูกใจตลาด ให้ความสำคัญต่อการทางด้านการซื้อของลูกค้า เป็นการสร้างทัศนคติในการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด กล่าวได้ว่าเป็นการผลิตที่สัมพันธ์กับด้านการค้าพาณิชย์ เน้นเพื่อขาย การผลิตโดยพิจารณาจากความต้องการของตลาด เป็นการสร้างอำนาจให้กับสินค้า ดังนั้นการหาข้อมูลจากตลาดหรือผู้ซื้อก่อนการผลิต คือวิธีการสร้างอำนาจให้กับงานไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นวิธีหนึ่ง การผลิตสินค้าที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การขายจะเป็นไปได้โดยไม่ต้องเสี่ยงเมื่อต้องการขาย นับเป็นการสร้างคุณค่าให้กับงานไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นตัวสินค้าเอง

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 8

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่แปดเป็นผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นหญิงวัย 48 ปี มีบุตรชาย 2 คน สำเร็จการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น ปัจจุบันยังคงทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่งร่วมกับคนงานในสถานประกอบการของตนเอง เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการเดินเส้น แต่งเส้น บนหุ่นไม้ มีร้านค้าตั้งอยู่ที่บริเวณหลังร้านที่สองฝั่งคลอง มีคนงานประจำอยู่ 9 คน งานที่ร้านเป็นงานตกแต่งหุ่นไม้รูปพระพุทธรูปปางต่างๆ ทั้งในทำนอง และยืน ขนาดหน้าตักกว้าง 3-4 ฟุต หรือใหญ่กว่า ส่วนสามีและลูกชายคนโตเป็นผู้มีฝีมือในการแกะสลักไม้ เป็นที่ยอมรับว่ามีฝีมือในหมู่บ้าน

ถวายเป็นพระพุทธรูปที่ในร้าน แต่ปัจจุบันเลิกแกะสลักไม้แล้วทั้งคู่ เนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่มาช่วยงานด้านธุรกิจงานตกแต่งพระพุทธรูปที่ในร้าน

เรามองเห็นว่าความสำคัญของการจัดงานประจำปีซึ่งเป็นเหตุการณ์พิเศษที่ชาวบ้านถวายเป็นพระพุทธรูป เพื่อส่งเสริมการขายเป็นประจำทุกปี แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่มองเห็นว่าการจัดงานประจำปีนี้จะช่วยให้ปริมาณการขายสินค้าหัตถกรรมเพิ่มขึ้นในช่วงการจัดงาน แต่สำหรับเธอแล้วเห็นว่าการจัดงานประจำปีนั้นเป็นเพียงกิจกรรมที่การส่งเสริมการขายสินค้าหัตถกรรมงานไม้แกะสลักของชาวบ้านถวายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากกว่าการเน้นที่ปริมาณสินค้าที่ขายในระหว่างการจัดงานนั้น

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่ 9

ผู้ให้ความร่วมมือคนที่เก้า เป็นผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนอีกผู้หนึ่งเป็นชายวัย 36 ปี มีบุตรสาว 1 คน มาจากครอบครัวแกะสลักไม้ พี่ชายทั้งสามรวมทั้งตัวเขาเองล้วนเป็นช่างแกะสลักไม้ฝีมือดีในบ้านถวายเป็นทั้งสิ้น ปัจจุบันพี่ชายคนที่สองผันตัวเองไปทำธุรกิจงานไม้แกะสลักประเภทงานตกแต่งลงรักปิดทอง เลิกแกะไม้แล้ว ส่วนที่เหลือยังคงทำงานแกะสลักไม้กันอยู่ เขาสำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขามีความชำนาญในการแกะสลักไม้ท่อนชิ้นใหญ่ เช่นหน้าพระพุทธรูป เดิมทำงานอยู่กับพี่ชาย ตอนนี้แยกมาทำงานในสถานประกอบการขนาดเล็กเป็นของตนเอง งานที่ทำมักเป็นงานที่มีผู้สั่งมาให้ทำมากกว่าทำชิ้นงานแล้วนำไปวางขายที่ร้าน ปัจจุบันมีร้านเป็นของตนเองในบริเวณศูนย์หัตถกรรมสองฝั่งคลอง ขายทั้งงานไม้แกะสลักและงานไม้ตกแต่ง

เขาเองเห็นพ้องกับชาวบ้านถวายเป็นคนอื่นๆ ที่ให้ความสำคัญของการมีคำสั่งซื้อจากลูกค้ารายใหญ่ มากกว่าการขายงานให้กับลูกค้ารายย่อยในร้านของตนเอง อย่างไรก็ตามเขามีร้านค่างานไม้เป็นของตนเองอยู่ตลาดสองฝั่งคลอง ลูกค้าอาจมาสั่งงานที่ร้านด้วยตนเองหรืออาจสั่งโดยผ่านมาจากร้านใหญ่ในหมู่บ้าน พ่อค้าคนกลางเหล่านี้มาจากต่างจังหวัด มักจากจังหวัดท่องเที่ยวเช่นภูเก็ต พัทยา และอื่นๆ เขาเห็นประโยชน์จากการติดต่อผ่านพ่อค้าคนกลาง เพราะนั่นหมายถึงการมีงานทำที่ต่อเนื่อง และได้เงินก่อนจากงานที่จ้างนั้นได้เลย ไม่จำเป็นต้องรอจนกว่าจะขายงานได้

เขานำตัวเองเข้าสู่บริบททางสังคมของงานไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นการร่วมทำงานกับคณะกรรมการบริหารร้านค้าสองฝั่งคลอง ในตำแหน่งรองประธานกรรมการ ตั้งแต่ปี 2543 อยู่ เขาเข้าช่วยเหลืองานกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่นร่วมกับกลุ่มกรรมการช่วยทำป้ายคัดเอาท์ให้กับหมู่บ้านถวาย เพื่อประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน หรือเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหมู่บ้าน

ข้อสังเกตผู้วิจัยเลือกผู้ให้ความร่วมมือชาวบ้านถวายทั้งเก้าคน ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกมาจากสามกลุ่มอาชีพย่อยในการทำงานไม้แกะสลัก ได้แก่ กลุ่มช่างแกะสลักไม้ กลุ่มช่างตกแต่งงานไม้ และกลุ่มทำธุรกิจงานไม้แกะสลักมาตั้งแต่แรกก่อนดำเนินการวิจัยในเบื้องต้น แต่ครั้งเมื่อผู้ให้ความร่วมมือทั้งเก้าคนมาร่วมงานศึกษาวิจัยกลับพบว่าความสัมพันธ์กันทั้งสามกลุ่มอาชีพที่มีอยู่เดิมนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป เนื่องจากการพัฒนาการของอาชีพงานไม้แกะสลักของชาวบ้านและบริบททางสังคมของผู้ประกอบอาชีพไม้แกะสลักที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและตลอดเวลา ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนสภาพการแบ่งงานอาชีพทั้งสามแปรเปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน ปัจจุบันพบว่างานทั้งสามอาชีพมีศูนย์รวมอยู่ที่สถานประกอบการซึ่งมักมีเจ้าของที่เกี่ยวข้องกับงานทั้งสามอาชีพในรูปแบบที่ต่างกันออกไป ตัวอย่าง เช่น เจ้าของสถานประกอบการขายบางคนเคยเป็นช่างแกะสลักฝีมือเยี่ยม โดยมีภรรยาที่มีทักษะความชำนาญในงานไม้ตกแต่งมาก่อน แต่ปัจจุบันหันมาประกอบธุรกิจงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่งในฐานะเป็นเจ้าของสถานประกอบการ ทั้งสามมีและภรรยาช่วยกันทำงานผลิต ในโรงงาน และในขณะเดียวกันได้ดูแลธุรกิจงานไม้แกะสลัก เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้สามารถพบเห็น ได้โดยทั่วไปทั้งสถานประกอบการขนาดใหญ่และสถานประกอบการที่แบ่งงานบางขั้นตอนของงานจากสถานประกอบการขนาดใหญ่มาทำ

กลุ่มที่ 2 ชาวบ้านเก้าหมู่บ้านใกล้เคียงหมู่บ้านถวาย ได้แก่ชาวบ้านกาด บ้านเกาะ บ้านขุนคอง บ้านเตื่อ บ้านต้นเหือด บ้านป่าหมาก บ้านไร่ บ้านหนองไขง และบ้านหารแก้ว ในฐานะเป็นผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ไม่ใช่ชาวบ้านถวาย ที่เป็นแรงงานสนับสนุนที่สำคัญต่อกระบวนการผลิต มีจำนวนหมู่บ้านละ 4-8 คน รวมทั้งสิ้น 47 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ความร่วมมือในการวิจัยชาวบ้านเก้าหมู่บ้านใกล้เคียงบ้านถวาย โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling technique) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ความร่วมมือดังนี้คือ เป็นชาวบ้านที่มาจากหมู่บ้านเก้าหมู่บ้านตามที่กำหนดไว้ข้างต้น ที่เข้ามาทำงานเป็นแรงงานโรงงานไม้แกะสลักที่บ้านถวายและทำงานที่โรงงานนั้นๆ ติดต่อกันมาไม่ต่ำกว่า 5 ปี ผู้วิจัยจะเข้าขออนุญาตจากผู้มีอำนาจในพื้นที่ (gate keeper) ซึ่งได้แก่เจ้าของโรงงาน แล้วผู้มีอำนาจในพื้นที่ (gatekeeper) ได้คัดเลือกแรงงานซึ่งมีคุณสมบัติตามที่ขงให้ ซึ่งมีภาพโดยสรุปดังนี้

แรงงานจาก 9 หมู่บ้าน มาจากโรงงานทั้ง 3 ขนาด ได้แก่ ขนาดเล็ก (โรงงานที่มีคนงานต่ำกว่า 10 คน) ขนาดกลาง (โรงงานที่มีคนงานอยู่ระหว่าง 10-20 คน) และขนาดใหญ่ (โรงงานที่มีคนงานมากกว่า 20 คนขึ้นไป) ส่วนใหญ่เป็นแรงงานหญิงมากกว่าแรงงานชาย แรงงานหญิงมีมากเป็น 3 เท่าของแรงงานชาย แรงงานมีอายุอยู่ระหว่าง 15 – 55 ปี อายุเฉลี่ยแรงงานหญิงมากกว่าชาย มีทั้งที่ยังเป็นโสดและสมรส แต่มีผู้ที่สมรสแล้วจำนวนมากกว่าเป็น 3 เท่า แรงงานส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ มีรายได้อยู่ระหว่าง 80 – 180 บาท งานที่ทำเป็นงานทำสี ชัดสี ลงแว็กซ์ ลงน้ำมัน โดยปกติแรงงานจะทำงานร่วมกับเจ้าของสถานประกอบการในโรงงานเช่นเดียวกัน เพื่อจะได้รับการฝึกจากเจ้าของโดยตรง และเจ้าของร้านจะสามารถทำการประเมินการทำงานของคนงานได้ ข้อสังเกตคือในโรงงานขนาดเล็กคนงานส่วนใหญ่เป็นคนงานหญิง เพราะไม่มีงานยก แยก หามมากนัก ไม่จำเป็นต้องใช้ แรงงานชาย สำหรับภูมิหลังเกี่ยวกับแรงงานจากเก้าหมู่บ้านมีดังนี้คือ

คนงานในโรงงานไม้แกะสลักจบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนประถมศึกษาท้องถิ่น ใกล้บ้าน ส่วนใหญ่แรงงานมีครอบครัวแล้ว มีอายุระหว่าง 17 – 55 ปี มีรายได้ระหว่างระหว่าง 75-180 บาทต่อวัน รายได้ของแรงงานขึ้นปีละ 5 บาท ในโรงงานส่วนใหญ่มีแรงงานหญิงมากกว่าแรงงานชาย แรงงานหญิงมักทำงานประเภทแรงงานกึ่งฝีมือ (semi-skilled labor) ซึ่งเป็นงานที่คนในโรงงานเรียกกันว่า “งานทั่วไป” ซึ่งได้แก่งาน ลงแว็กซ์ พ่นสี ชัดเก่า ชัดเงาไม้ ฯลฯ ส่วนแรงงานชายทำงานประเภทแรงงานไร้ฝีมือ (unskilled labor) ได้แก่งานบรรจุหีบห่อสินค้า (packing) ต้องยกแบกหามสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่มีน้ำหนักมาก หรืออาจต้องทำงานที่ต้องใช้เครื่องมือที่มีน้ำหนักมาก ดังนั้นค่าจ้างแรงงานชายตามปกติจะสูงกว่าแรงงานหญิง คนงานในสถานประกอบการจำเป็นต้องมีทักษะทำงานไม้แกะสลัก และงานอื่นในโรงงานได้หลายอย่าง เพราะนอกเหนือจากงานที่ตนเองถนัดทำแล้ว จะต้องสามารถทำงานแทนคนอื่นตามความต้องการของนายจ้างได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออยู่ในช่วงที่งานเร่ง แรงงานมีโอกาสที่จะถูกโยกย้ายให้ทำงานในตำแหน่งที่ไม่ถนัดบ้าง เพื่อสามารถเร่งงานให้เสร็จตามคำสั่งซื้อ (order) ของลูกค้า สำหรับรายละเอียดของแรงงานจากแต่ละหมู่บ้านมีดังนี้คือ

แรงงานบ้านกาต

แรงงานบ้านกาตกลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 5 คน เป็นชาย 2 คน และหญิง 3 คน มีอายุอยู่ระหว่าง 21-48 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 100 – 150 บาท มีทั้งที่ยังเป็นโสดและสมรสแล้ว แรงงาน 4 คนจบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น และ 1 คนจบชั้น ม. ปลาย (ม. ศ .5) ทำงานไม้แกะสลักอยู่ที่โรงงานของคุณยุทธนา ซึ่งเป็นโรงงานทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่งขนาดใหญ่ในหมู่บ้านถวาย

แรงงานจากหมู่บ้านเกาะ

แรงงานบ้านเกาะกลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 5 คน เป็นหญิงล้วน มีอายุอยู่ระหว่าง 30-49 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 105 – 140 บาท ทุกคนสมรสแล้วและจบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น ทำงานไม้แกะสลักอยู่ที่สถานประกอบการหรือโรงงานของคุณมยุรี ซึ่งเป็นโรงงานทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่ง งานแต่งเส้นสี ลงรัก ปิดทอง ตัดกระจก เป็นโรงงานขนาดเล็กตั้งอยู่ในหมู่บ้านถวาย

แรงงานจากหมู่บ้านขุนคอง

แรงงานบ้านขุนคองกลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 4 คน เป็นหญิงล้วน มีอายุอยู่ระหว่าง 27-43 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 110 – 125 บาท สมรสแล้วและจบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น ทำงานไม้แกะสลักอยู่ที่สถานประกอบการหรือโรงงานคุณขันแก้ว ซึ่งเป็นโรงงานทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่ง เป็นงานแต่งเส้นสี ลงรัก ปิดทอง ทำเก่า สีน้าหลักที่ผลิตได้แก่ พระพุทธรูปนั่งและยืนองค์ใหญ่ โรงงานนี้เป็นโรงงานขนาดเล็กตั้งอยู่ในหมู่บ้านถวาย

แรงงานจากหมู่บ้านเตี๋ย

แรงงานบ้านเตี๋ยกลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 5 คน เป็นชาย 3 คน เป็นหญิง 2 คน มีอายุอยู่ระหว่าง 17-23 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 100 – 180 บาท เป็นโสด 2 คน และสมรสแล้ว 3 คน ทุกคนจบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น ทำงานไม้แกะสลักอยู่ที่สถานประกอบการหรือโรงงานของคุณยุทธนา ซึ่งเป็นโรงงานทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่งทุกประเภท ทั้งงานแต่งเส้นสี งานทำเก่า นอกจากงานที่ใช้หุ่นไม้แล้วยังมีงานหุ่นดิน เป็นโรงงานขนาดใหญ่ในหมู่บ้านถวาย

แรงงานจากหมู่บ้านต้นเหือด

แรงงานบ้านต้นเหือดกลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 5 คน เป็นหญิงล้วน มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ระหว่าง 24-29 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 115 – 130 บาท สมรสแล้วทุกคน ส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น มีเพียง 1 คนที่จบชั้นมัธยมศึกษาต้น (ม.3) ทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่ง แต่งด้วยสี และงานโชว์เนื้อไม้ สถานที่ทำงานตั้งอยู่ที่หลังร้านในศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก (ศูนย์นอก) ที่จัดไว้สำหรับทำงานงานแต่งงานไม้ เจ้าของร้านคือคุณเจี๊ยบกับคุณแต่ม กลุ่มแรงงานบ้านต้นเหือดกลุ่มนี้นายจ้างและลูกจ้างเป็นเพื่อนฝูงกัน จึงมีลักษณะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งในด้านแรงงานและธุรกิจ

แรงงานจากหมู่บ้านป่าหมาก

แรงงานบ้านป่าหมากกลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 6 คน เป็นหญิงล้วน มีอายุอยู่ระหว่าง 34 - 55 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 115 - 180 บาท สมรสแล้ว 5 คน จบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น โสด 1 คนจบชั้นมัธยมปลาย (ม.6) แรงงานกลุ่มนี้ทำงานไม้แกะสลักอยู่ที่สถานประกอบการหรือโรงงานของคุณยุทธนา ซึ่งเป็นโรงงานทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่งทุกประเภท ทั้งงานแต่งเส้นสี งานทำเก้าอี้ นอกจากงานที่ใช้หุ่นไม้แล้วยังมีงานหุ่นดิน เป็นโรงงานขนาดใหญ่ในหมู่บ้านถวาย

แรงงานจากหมู่บ้านไร่

แรงงานบ้านไร่กลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 5 คน เป็นหญิงล้วน มีอายุอยู่ระหว่าง 27-47 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 100 – 120 บาท ทุกคนสมรสแล้วและจบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น ทำงานไม้แกะสลักอยู่ที่โรงงานของคุณกรรณิการ์ งานไม้ที่ทำเป็นงานแต่งสีและขัดโชว์เนื้อไม้ ซึ่งเป็นโรงงานทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่งขนาดเล็กในหมู่บ้านถวาย

แรงงานจากหมู่บ้านหนองไขง

แรงงานบ้านหนองไขงกลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 4 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 2 คน มีอายุอยู่ระหว่าง 26 - 36 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 120 - 130 บาท สมรสแล้ว 3 คน จบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่น ส่วนชาย 1 คนเป็นโสด สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ชายคนนี้นอกจากทำงานในโรงงานแล้ว ยังทำหน้าที่ดูแลคนงานคนอื่นในโรงงาน แรงงานกลุ่มนี้

ทำงานไม้แกะสลักอยู่ที่โรงงานของคุณเกษร ซึ่งเป็นโรงงานทำงานไม้ ประเภทของเล่นเด็กเพื่อส่งพ่อค้าคนกลางที่กรุงเทพฯ

แรงงานจากหมู่บ้านहारแก้ว

แรงงานบ้านहारแก้วกลุ่มนี้ประกอบด้วยแรงงานทั้งหมด 8 คน เป็นชาย 5 คน เป็นหญิง 3 คน มีอายุอยู่ระหว่าง 27-47 ปี รายได้อยู่ระหว่าง 75 – 200 บาท สมรสแล้ว 3 คน และยังเป็นโสดอยู่ 5 คน จบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนในท้องถิ่นทั้งหมด 6 คน ส่วนอีก 2 คนเป็นเจ้าของโรงงานที่ทำงานเป็นแรงงานร่วมอยู่กับคนงานในโรงงาน ทำงานไม้แกะสลักอยู่ที่สถานประกอบการหรือโรงงานคุณอานนท์ และนิรุทธิ์ ซึ่งเป็นโรงงานทำงานไม้แกะสลักประเภทงานไม้ตกแต่งขนาดกลางในหมู่บ้านहारแก้ว

บทบาทของผู้วิจัย

ผู้มีบทบาทในกระบวนการชุมชนร่วมมือมีนอกจากชุมชนทั้งสองกลุ่มข้างต้นแล้ว ยังรวมถึงตัวผู้วิจัยในฐานะผู้สนับสนุนให้เกิดการร่วมมือ (contributor to the collaboration) ในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ของท้องถิ่น ช่วยผลักดันให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน (active role) ในการร่วมมือในด้านการศึกษาท้องถิ่นครั้งนี้

เทคนิควิธีในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Research Method) เป็นวิธีการหลักในการดำเนินการวิจัย สำหรับเทคนิควิธีที่ใช้ได้แก่

1. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) เป็นเทคนิคหลัก(key method) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเข้าไปฝังตัวอยู่ในสนามวิจัย ได้เห็น ได้ยิน และเริ่มมีประสบการณ์ร่วมกับผู้ที่ให้ความร่วมมือกลุ่มต่างๆในชีวิตประจำวัน โดยผู้วิจัยทำการสังเกตจากคำพูด และสังเกตจากบริบทของการกระทำ ในกิจกรรมและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในหัตถกรรมงานไม้แกะสลักที่ได้พบ อย่างไรก็ตามเพื่อให้การสังเกตเป็นไปอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจะสังเกตโดยแบ่งปรากฏการณ์ทางสังคมของลอฟแลนด์และลอฟแลนด์ (Loftland and Loftland, 1975) และพยายามที่จะตอบคำถามดังต่อไปนี้

1.1 การกระทำ (act) :

- ชาวบ้านมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักในด้านต่างๆ (เช่น ในด้านการผลิต การจำหน่าย และระบบตลาด) ที่เกิดขึ้นและเกี่ยวข้องกับชีวิตปกติของชาวบ้านประจำทุกวันอะไรบ้าง

1.2 แผนการกระทำ (activities)

- ชาวบ้านมีวิธีการและขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักในด้านต่างๆ (เช่น ในด้านการผลิต การจำหน่าย และระบบตลาด)

1.3 ความหมาย (meanings)

- ทำไมชาวบ้านมีพฤติกรรมและรูปแบบวิธีการในที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักในด้านต่างๆ (เช่น ในด้านการผลิต การจำหน่าย และระบบตลาด)

1.4 ความสัมพันธ์ (relationship)

- ลักษณะความสัมพันธ์ของพฤติกรรมและรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักในด้านต่างๆ (เช่น ในด้านการผลิต การจำหน่าย และระบบตลาด)

1.5 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน (participation)

- มีใครบ้างที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักในด้านต่างๆ (เช่น ในด้านการผลิต การจำหน่าย และระบบตลาด)

1.6 สภาพสังคม (setting)

- มีบริบทใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับที่ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักในด้านต่างๆ (เช่น ในด้านการผลิต การจำหน่าย และระบบตลาด)

ตัวอย่างคำถามที่เชื่อมโยงแล้วมองเห็นเป็นภาพรวมใหญ่

การกระทำ (act)	แผนการกระทำ (activities)	ความหมาย (meaning)	ความสัมพันธ์ (relationship)	การมีส่วนร่วม ในกิจกรรมชุมชน (participation)	สภาพสังคม (setting)
1. ชาวบ้านขาย สินค้าไม้แกะ สลักแก่ตลาด ต่างประเทศหรือ ไม้	2. ชาวบ้านมีขั้น ตอนการขาย อย่างไร	3. ทำไมจึงต้อง ใช้วิธีการดัง กล่าว	4. การขาย ด้วยวิธีนั้น ต้องอาศัย ร้านในเมือง ใหญ่ในการ ขายหรือไม่	5. มีใครบ้างที่ต้อง ติดต่อด้วยเวลาค้า ขายในตลาดชุม ชน	6. จะค้าขาย ด้วยวิธีนั้นๆได้ที่ ไหนบ้าง

2. การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยทำการสังเกตและบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์พฤติกรรม และสิ่งของที่พบในสนามวิจัยซึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลัก และที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการชุมชนร่วมมือในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ เพื่อจะสามารถนำไป ใช้บอกและอธิบายเกี่ยวกับแบบแผนของพฤติกรรมและความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น สำหรับประเด็นที่ ใช้ในการสังเกต มีดังนี้

- 2.1. สภาพโดยทั่วไปของผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักทั้งสามอาชีพ
- 2.2. ภาระงานที่ผู้ประกอบอาชีพแต่ละอาชีพปฏิบัติในแต่ละวัน
- 2.3. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักในกลุ่มเดียวกันและต่างกลุ่ม
- 2.4. การปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจงานอาชีพไม้แกะสลัก (การผลิต การจำหน่าย และระบบตลาด) ที่ชาวบ้านใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจในท้องถิ่น

3. การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบ ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ใช้ร่วมด้วยกับวิธีการสังเกตในกรณีที่ผู้วิจัยต้องการรายละเอียด เพิ่มเติมในประเด็นที่ยังมีความสงสัยอยู่ ใช้ในประเด็นเดียวกันกับการสังเกต ลักษณะการสัมภาษณ์ที่ ใช้ได้แก่

3.1. สัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ (Open-ended Interview) หรือ สัมภาษณ์เรื่องเล่า (Oral history Interview) ใช้เมื่อผู้วิจัยต้องการให้ชาวบ้านเล่าเกี่ยวกับชีวิตและ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลัก มักใช้ในช่วงเริ่มต้นของการสัมภาษณ์ เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้คุยและเล่าเรื่องเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งตนเองสามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เป็นการให้ความสำคัญกับผู้เล่าและสร้างความคุ้นเคยก่อนคุยเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้อง

3.2. สัมภาษณ์แบบมีจุดความสนใจเฉพาะ (Focus Interview) ใช้เมื่อผู้วิจัยต้องการทราบรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ตั้งไว้แล้วเพื่อโยนเข้าหาประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่สนใจมักใช้ ร่วมกับการสัมภาษณ์ 3.1.

3.3 การตะล่อมกล่อมเกลา (Probe) ผู้วิจัยใช้เมื่อต้องการล้วงเอาความจริงเกี่ยวกับ เรื่องที่กำลังคุยกันอยู่ให้มากที่สุด โดยใช้คำถาม (Probing Questions) ตัวอย่างเช่นในเรื่องการที่ชาวบ้านถูกขู่โกงจากพ่อค้าคนนอก สาเหตุที่ทำให้ธุรกิจล้ม เป็นต้น อาจต้องใช้เทคนิคต่างๆ ช่วยใน

ระหว่างที่สัมภาษณ์ เช่น วิธีการสมมุติเหตุการณ์ (Hypothetical Question) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดที่สุด

3.4. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ ทั้งกับผู้ที่มีความจริงใจในท้องถิ่น (formal gatekeeper) และผู้ที่มีอำนาจอย่างไม่เป็นทางการ (informal gatekeeper) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการมากที่สุด ได้ทราบถึงมุมมองปรากฏการณ์ของคนใน (insider's view หรือ emic) ในเรื่องเศรษฐกิจงานไม้แกะสลัก

4. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูล คำตอบเกี่ยวกับงานอาชีพไม้แกะสลักเป็นกลุ่ม ผู้วิจัยเลือกสมาชิกผู้เข้ามีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์กลุ่มที่เป็นแรงงานที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการการทำไม้แกะสลักทั้งที่เป็นสถานประกอบการขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ เพื่อให้ข้อมูลเบื้องต้นของแรงงานไม้แกะสลักที่มาจากแต่ละหมู่บ้าน

5. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยใช้ถามความคิดเห็น และมุมมองของชาวบ้านในด้านงานอาชีพไม้แกะสลักที่ตนเองเกี่ยวข้องในลักษณะกลุ่ม เป็นวิธีการที่ให้ผู้เข้าร่วมได้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการวิจัย (Bloor et al., 2001) โดยผู้วิจัยถามคำถามที่กระตุ้นให้สมาชิกร่วมแสดงความคิดเห็นตามมุมมองจากประสบการณ์ของตนเองแก่กลุ่ม แล้วนำมาสรุปและวิเคราะห์ ในประเด็นเรื่องงานจากประสบการณ์ที่ตนเองเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้วิจัยเองใช้การสนทนากลุ่มในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้สรุปมาแล้วเองของผู้วิจัยว่าตรงตามความเข้าใจและความต้องการของชาวบ้านในเรื่องนั้นหรือไม่ อย่างไร โดยผู้วิจัยถามเพื่อให้มีการอภิปรายหาข้อสรุปและยืนยันในเรื่องต่างๆอีกครั้งหนึ่ง (Douglas, 1976)

6. การรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารปฐมภูมิ ที่มีอยู่ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีเศรษฐกิจในท้องถิ่น (documentary review) ซึ่งได้แก่ เอกสารแนะนำสินค้าและบริการ (brochure) เช่นเอกสารโฆษณาการจัดงานประจำปีหัตถกรรมไม้แกะสลักบ้านถวาย ที่จัดพิมพ์โดยองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประกาศ (announcement) เช่น ประกาศคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐเอกชน เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ภาพถ่าย (photographs) เช่นภาพถ่ายบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำไม้แกะสลัก ภาพการจัดงานปีก่อนๆ เอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้อง (formal policy statement) เช่น เอกสารการจัดตั้งคณะกรรมการร้านค้า เอกสารการจัดตั้งคณะกรรมการจัดงานประจำปี เอกสารการจัดตั้งคณะกลุ่มแม่บ้านฯ เอกสารการเสนอแผนพัฒนาหมู่บ้านในช่วง 5 ปี เอกสารเย็บเล่มโครงการจัดทำแผนและแนวทางการพัฒนาด้านศักยภาพ ของชุมชนหมู่บ้านถวายสองฝั่งคลองการสร้างฝั่งเมืองใหม่บ 26 ล้าน จดหมาย (letters) เป็นต้น ซึ่งล้วนมีส่วนในการสร้างความเข้าใจชุมชนที่กำลังศึกษา

มากขึ้น เอกสารเหล่านี้ได้นำมาใช้ในการทดสอบเชื่อมโยงกับคำถามในการวิจัยในกรอบการวิจัยโดยการตีความจากข้อความในเอกสารเกี่ยวกับแหล่งที่มา กระบวนการใส่ความหมาย ข้อความ วิธีถ่ายทอดความหมาย ผู้รับสาร และกระบวนการถอดความหมายของสาร โดยพิจารณาเลือกทดสอบในส่วนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

1. **แบบบันทึกภาคสนาม** ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกภาคสนามเป็นเครื่องมือในการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ไม้แกะสลักที่บ้านถวาย ที่เกี่ยวกับบุคคล กิจกรรม เหตุการณ์ สถานที่ และเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในสนามวิจัย เรียงตามวัน เวลาของการสังเกต นอกจากนี้ยังมีการบันทึกเกี่ยวกับความรู้สึกส่วนตัวของนักวิจัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคมที่มากกระทบงาน (ดูรายละเอียดที่หน้า 387)

2. **แบบบันทึกการสัมภาษณ์** ผู้วิจัยใช้เพื่อบันทึกผลการสัมภาษณ์แยกออกตามประเด็นคำถามที่ตั้งขึ้น เกี่ยวกับสภาพการทำงานและความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่ต้องการให้โรงเรียนสอน โดยระบุรายละเอียดเกี่ยวกับวันเดือนปี เวลา สถานที่ และรายชื่อผู้ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มไว้ (ดูรายละเอียดที่หน้า 388)

3. **แบบบันทึกการสัมภาษณ์กลุ่มสนทนากลุ่ม** ผู้วิจัยใช้เพื่อบันทึกผลการสัมภาษณ์หรือสรุปความคิดและมุมมองที่ชาวบ้านแต่ละกลุ่มเสนอไว้ตามประเด็นคำถามที่ตั้งขึ้นซึ่งเป็นคำถามกว้างๆ เกี่ยวกับสภาพการทำงานและความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่ต้องการให้โรงเรียนสอน โดยระบุรายละเอียดเกี่ยวกับวันเดือนปี เวลา สถานที่ และรายชื่อผู้ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มไว้ (ดูรายละเอียดที่หน้า 389)

4. **แบบบันทึกข้อมูลภาพถ่าย** ใช้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นประกอบการสนทนาตามประเด็นการผลิต การจำหน่ายและระบบตลาดที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการในโครงการวิจัยเพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบข้อมูลด้านต่างๆ โดยระบุรายละเอียดเกี่ยวกับวันเดือนปี เวลา และสถานที่ที่บันทึกไว้ (ดูรายละเอียดที่หน้า 390)

5. แบบบันทึกข้อมูลทบทวนเสียง ใช้บันทึกการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม เพื่อบันทึก รายละเอียดทั้งในด้านเนื้อหาและบรรยากาศจากน้ำเสียงที่แสดงถึงอารมณ์และความรู้สึกของผู้ร่วม สนทนาในขณะที่พูด โดยระบุรายละเอียดเกี่ยวกับวันเดือนปี เวลา และสถานที่ที่บันทึกไว้ (ดูรายละเอียดที่หน้า 392)

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้คือ

1. ขั้นตอนการศึกษาภาคสนาม ในขั้นนี้ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นใน การกำหนดรูปแบบและสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ประถมศึกษาที่บ้านถวายที่จะสร้างขึ้น ใน ขั้นนี้แบ่งออกเป็นสามส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์หลักสูตรฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533 และเอกสารหลักสูตรที่ โรงเรียนใช้สอนเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา โดยผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1) สัมภาษณ์กลุ่มวิชาและรายชื่อวิชาที่หลักสูตรกำหนดให้เรียนในโรงเรียน แล้วคัดเลือกราย วิชาที่น่าจะมีเนื้อหาเศรษฐศาสตร์ออกมา แยกตามระดับชั้น ตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6

2) ตรวจสอบดูแลแต่ละวิชาว่าเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนประกอบด้วยศัพท์ เศรษฐศาสตร์ (economic content key) อะไรบ้าง มีเนื้อหาโดยสรุป (course profile)ว่าอะไร และเนื้อ หน้าที่ใช้สอน (teaching approach) ตามเนื้อหานั้นเป็นลักษณะใด

3) นำเสนอข้อสรุปออกมาเป็นตารางวิเคราะห์

ผลที่ได้จากการศึกษา โดยสรุปมีดังนี้

การเรียนการสอนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ที่ใช้อยู่ในโรงเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในปัจจุบัน มี 21 รายวิชา ประกอบด้วยสอนในระดับประถมศึกษา 6 รายวิชา สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 8 รายวิชาและ สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 7 รายวิชา โดยจัดเนื้อหาวิชาใน สองลักษณะคือลักษณะแรก แบบ

บูรณาการ (infusion approach) ทำการบูรณาการเนื้อหาเศรษฐศาสตร์เข้ากับเนื้อหาวิชาอื่นๆ อาทิ เช่น บูรณาการเนื้อหาเศรษฐศาสตร์ในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ในระดับประถมศึกษา และลักษณะที่สองแบบแยกเดี่ยว(separate approach) เป็นการเรียนเนื้อหาเศรษฐศาสตร์โดยตรง (separate approach) อาทิเช่น เศรษฐศาสตร์ผู้บริโภค ในระดับมัธยมศึกษา

ในรายวิชาที่ใช้สอนเนื้อหาเศรษฐศาสตร์ พบว่ามีอยู่ในสี่กลุ่มวิชา ได้แก่ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์วิชาชีพ กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มสังคมศึกษา และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดของเนื้อหาแล้วพบว่ามีความหลายรายวิชาที่มีชื่อซ้ำซ้อนกัน และหลายวิชาที่มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกัน ไม่มีขอบข่ายเนื้อหาที่ชัดเจนรวมทั้งไม่มีการจัดลำดับตามความยากง่ายของเนื้อหา และยังพบอีกว่า เนื้อหาเศรษฐศาสตร์ที่ใช้สอนเน้นลักษณะของความรู้ความจำ (factual knowledge) มากกว่า เนื้อหาที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์พื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ (basic economic concept)

ส่วนที่ 2 การศึกษาหลักสูตรและการสอนเศรษฐศาสตร์ระดับโรงเรียนในต่างประเทศ สองประเทศผู้นำทางด้านเศรษฐกิจของโลกได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น

ผลที่ได้จากการศึกษาโดยสรุปมีดังนี้

1) การเรียนการสอนเศรษฐศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกา ให้ชื่อว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ศึกษา (Economic Education) ซึ่งจัดเป็นหนึ่งในเก้าวิชาหลักตามพระราชบัญญัติการศึกษาอเมริกาปี 2000 (The Goal 2000 Educate America Act) มีการดำเนินการพัฒนาเกี่ยวกับเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนโดยหน่วยงาน NCEE (The National Council on Economic Education) โดยมีการระดมผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักเศรษฐศาสตร์ (economist) นักเศรษฐศาสตร์การศึกษา (economic educator) และครูร่วมมือกัน ช่วยกันสร้างมาตรฐานเนื้อหา (content standard) ขึ้นมาตั้งแต่ปี 2540

สำหรับมาตรฐานเนื้อหาเศรษฐศาสตร์ ที่สร้างขึ้นเน้นที่มโนทัศน์พื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ (basic economic concepts) ประกอบด้วยโครงสร้าง (The Structure of Economic Concepts) จากสี่มโนทัศน์หลักของเศรษฐศาสตร์ได้แก่ มโนทัศน์มูลฐานทางเศรษฐศาสตร์ (Fundamental economic concepts) มโนทัศน์จุลเศรษฐศาสตร์ (Micro-economic concepts) มโนทัศน์มหเศรษฐศาสตร์ (Macro-economic concepts) และมโนทัศน์เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ (International economic

concepts) โดยมีการจัดมาตรฐานเนื้อหาไว้ 20 มาตรฐาน แต่ละมาตรฐานจะสรุปด้วยตัวกำหนดเนื้อหาหรือตัวบ่งชี้ความสำเร็จ (benchmark) ซึ่งระบุไว้ในระดับชั้นที่ 4,8 และ 12

2) การเรียนการสอนเศรษฐศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่น ผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาดูงานร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา (รองศาสตราจารย์ ดร. สำลี ทองธิวและคณะ) เพื่อศึกษาดูงานที่สถานศึกษาในระดับประถม ที่โรงเรียน Jyonan Elementary School และโรงเรียน Hakata Elementary School ในระดับมัธยมศึกษาต้นที่โรงเรียน Kurume Junior High School และระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัย Kyushu University และ Nakamura Gakuen University ณ เมืองฟูกูโอกะ ได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน หัวหน้าส่วนการศึกษาของเมือง และอาจารย์มหาวิทยาลัย โดยผ่านล่าม

ผลที่ได้จากการศึกษา โดยสรุปมีดังนี้

การเรียนการสอนเศรษฐศาสตร์ในประเทศญี่ปุ่นมีการจัดให้เรียนในโรงเรียนทั้งสามระดับ คือในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในลักษณะที่เป็นเนื้อหาบูรณาการ (infused method) สอนร่วมกับวิชาอื่น ไม่มีการสอนในลักษณะแยกเดี่ยว (separate approach) เป็นวิชาเศรษฐศาสตร์โดยตรง แต่ลักษณะการบูรณาการในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาต่างกัน คือ ในระดับประถมจะบูรณาการในรูปแบบเนื้อหาพร้อมหลายวิชา (interdisciplinary) อยู่ในกลุ่มทักษะชีวิต (Knowledge and Attitude to Live) และในระดับมัธยมศึกษาจะมีเนื้อหาเน้นมากในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยบูรณาการเนื้อหาอยู่ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ พลเมือง จริยธรรม เป็นต้น ในปี 2002 เป็นปีที่หลักสูตรเศรษฐศาสตร์จะไม่ใช้หลักสูตรแกนกลาง แต่จะมีการจัดจัดทำหลักสูตรโดยส่วนการศึกษาท้องถิ่น ซึ่งจะเน้นเนื้อหาในเรื่องของสิ่งแวดล้อม สอนมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ตัวอย่างเช่น สอนในเรื่องการให้ข้อมูลที่โปร่งใส ประโยชน์ต่อผู้บริโภค การหมุนเวียนนำวัสดุกลับมาใช้ใหม่ (recycle) มีการเน้นให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติของผู้เรียนมากขึ้น มีลักษณะของเกมส์ เช่น เกมส์การซื้อขาย (shopping games) เกมส์การเล่นแบบสถานการณ์จริง (simulation games) บทบาทสมมุติ (role play) เน้นให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันมากกว่าการจำไปทำแบบทดสอบอย่างเดียว การวัดผลเน้นการใช้แฟ้มสะสมงาน และการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมมากขึ้น

ส่วนที่ 3 การสังเกตเบื้องต้น (Preliminary Observation) ซึ่งได้ดำเนินการไว้ 2 ครั้ง

ครั้งที่ 1 ผู้วิจัยทำการสังเกตโรงเรียนและชุมชนในเขตอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการสังเกตการณ์เกี่ยวกับการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ในโรงเรียนในระดับท้องถิ่นทั้งหมด 9 โรงเรียน ในพื้นที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาขยายโอกาส 8 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนหนองตอง โรงเรียนน้ำแพร่ โรงเรียนบ้านปง โรงเรียนบ้านกวน โรงเรียนบ้านสันป่าสัก โรงเรียนบ้านต้นแก้ว และโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 โรงเรียน ได้แก่โรงเรียนหางดงรัฐราษฎร์อุปถัมภ์ ได้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ(Formal Interview) กับฝ่ายวิชาการโรงเรียนในท้องถิ่น และครูผู้สอนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ ที่ใช้สอนในโรงเรียน และวิธีการสอนของครู นอกจากนี้ ได้ทำการสังเกตการณ์วิถีชีวิตของชุมชนรอบโรงเรียน เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่วิจัย

ผลที่ได้จากการศึกษา โดยสรุปมีดังนี้

1. ด้านโรงเรียน

โรงเรียนส่วนใหญ่เปิดสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ มีเพียงสองโรงเรียนที่ไม่ได้สอนได้แก่ โรงเรียนบ้านน้ำแพร่และโรงเรียนหนองตองเนื่องจากครูไม่มีประสบการณ์การสอนเศรษฐศาสตร์มาก่อนและครูมีอยู่จำนวนจำกัด รายวิชาที่พบว่าสอนในโรงเรียนได้แก่ เศรษฐศาสตร์ครอบครัว (ส 032) สอนในระดับ ม. 2 และม. 3

วิธีการสอนคือครูสอนโดยใช้เนื้อหาที่ได้มาจากตำราเรียนที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการมาใช้เป็นแบบเรียน ครูบางคนคัดเลือกเนื้อหาจากวารสารต่างๆ และหนังสือพิมพ์ มาเป็นเนื้อหาประกอบการเรียนการสอน บางคนใช้ข้อมูลจากตัวนักเรียน บ้าน และครอบครัวของนักเรียนมาใช้ประกอบการสอน มีการเน้นให้นักเรียนติดตามข่าวเศรษฐกิจ ส่วนการประเมินผลการเรียนครูยังคงใช้แบบทดสอบ และได้มีการประเมินทัศนคติของนักเรียนบ้าง เช่นให้เขียนเรียงความในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง มีการติดตามดูพฤติกรรมของนักเรียน แต่ไม่พบว่ามี การติดตามดูพฤติกรรมของนักเรียนเมื่อจบจากโรงเรียน กิจกรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจที่โรงเรียนจัดขึ้นทุกโรงเรียนคือกิจกรรมการออมทรัพย์ของนักเรียน นอกนั้นก็มีกิจกรรมสหกรณ์โรงเรียน กิจกรรมการส่งเสริมการขาย แต่ไม่พบว่ามี การสอนเศรษฐศาสตร์แนวบูรณาการ และยังไม่พบว่ามี การนำเอาสภาพความเป็นจริงของวิถีชุมชนมาใช้เป็นเนื้อหาหลักในการสอนเศรษฐศาสตร์ในโรงเรียน

สำหรับครูผู้สอนพบว่าส่วนใหญ่เป็นครูในหมวดสังคมศึกษาที่มีความสนใจในเรื่องเศรษฐศาสตร์ แต่ไม่มีครูที่สำเร็จการศึกษาในวิชาเอกเศรษฐศาสตร์โดยตรงมาสอน บางคนเคยเรียนมา 1 วิชา ครูบางคนได้มาสอนเพราะมีเวลาว่างตรงกับตารางวิชาที่โรงเรียนจัด และพบว่า มีโรงเรียนหนึ่งที่ใช้ครูมากกว่า 1 คนสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ชั้นเดียวกัน

2. ด้านชุมชน

ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่มีทำการเกษตร ปลูกข้าว ถั่วเหลือง ไร่บริโภคกันในครอบครัว มีการทำสวนลำไย ไร่ช่าย ว่างจากงานเกษตรตามฤดูกาล จะมาทำงานรับจ้าง เช่นรับจ้างก่อสร้าง รับจ้างคัดเลือกลำไย รับจ้างทำงานไม้แกะสลัก เป็นต้น หรือที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูน คนหนุ่มสาวพบว่าทำงานในเมืองตามห้างร้าน โรงแรม เป็นต้น หรือที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูน

สำหรับงานหัตถกรรมที่พบในพื้นที่ได้แก่งานปั้นหม้อที่บ้านกวน งานไม้แกะสลักที่บ้านถวายเป็นหมู่บ้านที่อยู่รอบๆ ชาวบ้านที่ทำงานงานไม้แกะสลัก ส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างให้กับเจ้าของร้านใหญ่ที่หมู่บ้านถวาย มีบางส่วนที่เป็นเจ้าของร้านค้าย่อย

ครั้งที่ 2 ผู้วิจัยทำการสังเกตหมู่บ้านในท้องถิ่น 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้าน ในเขตพื้นที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ที่หมู่บ้านถวายซึ่งเป็นศูนย์กลางการผลิตไม้แกะสลักบ้านถวายและหมู่บ้านรอบหมู่บ้านถวาย 9 หมู่บ้านที่เป็นแรงงานสนับสนุนงานไม้แกะสลักที่บ้านถวาย เพื่อเชื่อมโยงสภาพที่เป็นจริงกับการเรียนการสอนในโรงเรียน ได้ทำการสังเกต(Observation) และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ(Informal Interview) กับพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) และชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐศาสตร์การประกอบอาชีพไม้แกะสลัก

ผลที่ได้จากการศึกษา โดยสรุปมีดังนี้

หมู่บ้านแก้มหมู่บ้านใกล้เคียงหมู่บ้านถวาย ได้แก่ บ้านกาด บ้านป่าหมาก บ้านเตื่อ บ้านไร่ บ้านหารแก้ว บ้านเกาะ บ้านต้นเสียด บ้านหนองโงง และบ้านขุนคอง ชาวบ้านทุกหมู่บ้านทำการเกษตรเป็นงานหลัก ลักษณะงานเกษตรที่ทำกันอยู่คือ ทำนาเพื่อปลูกข้าวไร่บริโภคกันในครอบครัวมากกว่าเป็นการปลูกเพื่อขาย ปลูกถั่วเหลืองเพื่อบำรุงดินและขาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกลำไย อยู่ในบริเวณบ้าน ประมาณ 2-5 ต้น ในรายที่ทำสวนลำไย จะเป็นสวนขนาดใหญ่ มีลำไยมากกว่าร้อยต้น ในขณะเดียวกันเมื่อว่างจากการเพาะปลูกตามฤดูกาล ชาวบ้านจะทำงานอื่นเสริมเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นงานรับจ้าง ได้แก่ การรับสร้างบ้าน รับจ้างสร้างวัด รับจ้างตัดเสื้อผ้า รับจ้างทำเตา รับจ้างเย็บหมวก รวมถึงรับจ้างทำงานไม้แกะสลักจากบ้านถวาย ชาวบ้านบางหมู่บ้านได้พบว่ามีความ

ชาวบ้านเต็มที่มีความชำนาญในการประกอบตู้ที่เป็นเฟอร์นิเจอร์เบา เป็นต้น จากการศึกษาพบว่ารายจ่ายในครอบครัวส่วนใหญ่มาจากรายได้ที่มาจากงานเสริมมากกว่างานหลัก

2. **ขั้นเตรียมตัวภาคสนาม** ในขั้นนี้ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการกำหนดพื้นฐานการทำงานของตนเองและสร้างความสัมพันธ์กับงานสนามที่จะทำต่อไป

2.1. การเลือกสนามวิจัย (Selecting a research site)

ผู้วิจัยได้เลือกสนามวิจัยด้วยลักษณะพิเศษ ดังนี้

1. อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ 15 กิโลเมตร ใช้เวลาครึ่งชั่วโมงในการเดินทางโดยรถยนต์จากอำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอหางดงได้ชื่อว่าเป็นอำเภอที่สร้างชื่อเสียงจากรายได้ทางธุรกิจงานไม้แกะสลักที่มีจำนวนมหาศาลในแต่ละปี ปัจจุบันกลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจวัฒนธรรมด้านไม้แกะสลักที่ใหญ่ที่สุดของเชียงใหม่ เมื่อตลาดไม้แกะสลักขยายตัวอย่างรวดเร็ว นักธุรกิจคนนอกพื้นที่พากันหลั่งไหลเข้าไปประกอบธุรกิจไม้แกะสลักในอำเภอหางดง ชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอหางดงปัจจุบันเป็นแรงงานรับจ้างให้กับนักธุรกิจกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ การหลั่งไหลเข้ามาหมู่บ้านของนักธุรกิจที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่ให้ตกอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบเพราะความรู้ไม่เท่าไม่ถึงการณ์ ด้วยสาเหตุข้างต้นจึงมีความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้สอนเยาวชนในโรงเรียนในท้องถิ่นให้ได้รับรู้และเข้าใจสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพไม้แกะสลักของตน และสามารถจัดการกับสภาพที่เป็นอยู่อย่างรู้เท่าทันกับตลาดภายนอก

2. หมู่บ้านถวายเป็นที่ตั้งอยู่ที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจากตัวอำเภอหางดงประมาณ 3.5 กิโลเมตร หมู่บ้านถวายเป็นมีลักษณะที่ต่างไปจากหมู่บ้านอื่นในเขตอำเภอหางดงตรงที่มีพื้นที่ใจกลางหมู่บ้านที่จัดไว้เป็นที่ตั้งของร้านค้าไม้แกะสลัก ซึ่งเป็นของชาวถวายเป็นเพื่อได้ใช้เป็นแหล่งขาย ชาวบ้านสามารถนำสินค้าที่ตนเองผลิตขึ้นมาและวางขายที่ร้านของตน ทำให้ชาวบ้านถวายเป็นมีโอกาสดีกว่าชาวบ้านอื่น ปัจจุบันหมู่บ้านถวายเป็นศูนย์กลางทำงานไม้แกะสลัก ของจังหวัดเชียงใหม่ แต่ด้วยความรู้ทางด้านธุรกิจการค้าที่มีอยู่จำกัด จึงมักพบว่าชาวบ้านถวายเป็นเสียเปรียบนักธุรกิจที่มีความรู้และเงินทุนมากกว่า ด้วยสาเหตุข้างต้นจึงมีความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจศาสตร์เพื่อใช้สอนเยาวชนในโรงเรียนในท้องถิ่นบ้านถวายเป็นให้ได้รับรู้และเข้าใจสภาพที่เป็นอยู่ในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักของตน และสามารถจัดการกับสภาพที่เป็นอยู่อย่างรู้เท่าทันกับตลาดภายนอก

3. ผู้วิจัยเคยทำงานในโครงการวิจัยของอาจารย์ที่ปรึกษาในพื้นที่บ้านถวายเป็นมาก่อน เคยได้ไปพำนักอยู่ในหมู่บ้านถวายเป็นครั้งละ 2-3 วัน ติดต่อกันเป็นเวลา 1 ปี ในช่วงที่ยังช่วยงานวิจัยอยู่ทำให้ได้รู้จักคุ้นเคยกับชาวบ้านถวายเป็นบางกลุ่ม ครูและผู้บริหารโรงเรียนในท้องถิ่น รวมทั้งผู้ใหญ่บ้าน (พ่อ

หลวง)บ้านถวายในระยะนั้น การได้ไปพักอาศัยในสนามวิจัยนับเป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ขั้นต้นกับคนในพื้นที่ได้ดีที่สุด (สุภางค์ จันทวานิช, 2542)

2.2. การเข้าสู่สนามวิจัย (Gaining access to the field)

ผู้วิจัยเลือกเข้าสู่สนามวิจัยเพื่อทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ในบทบาทของ "ผู้เข้าร่วมในฐานะนักสังเกต" (Participant as Observer) ซึ่งเป็นวิธีการที่นอกจากจะช่วยให้สามารถเข้าถึงท้องถิ่นได้ดีขึ้นแล้วยังสามารถเข้าถึงคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ได้มากกว่า (Bogdan and Biklen,1992) โดยผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ซึ่งสามารถให้ข้อมูลบางอย่างที่ผู้วิจัยไม่สามารถสังเกตได้ด้วยตนเองหรือไม่สามารถเข้าถึงพฤติกรรมที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนได้ ผู้วิจัยจะเข้าร่วมในลักษณะการมีส่วนร่วมแบบเปิดเผย (overt role) เพราะเป็นวิธีที่ง่ายและไม่มีปัญหายุ่งยากทางจริยธรรมในการวิจัยและการเก็บข้อมูลเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว (นิศา ชูโต, 2540) และเพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บของผู้วิจัยเป็นไปอย่างรวดเร็ว และข้อมูลที่ได้มีความแม่นยำ สามารถเก็บรายละเอียดจากชาวบ้านได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยซึ่งไม่ใช่คนในพื้นที่จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้ประสานงานในการวิจัย (research coordinator) ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ช่วยเหลือในด้านเส้นทางการเดินทางไปยังแต่ละหมู่บ้าน ผู้วิจัยอาศัยข้อแนะนำจากรถจักรยานยนต์ผู้ประสานงานวิจัยไปตามพื้นที่วิจัย ความคุ้นเคยกับคนบ้านเดียวกันระหว่างชาวบ้านกับผู้ประสานงานวิจัยช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและรวดเร็วให้ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุผลที่ว่าการได้รู้จักกับผู้มีอำนาจ (gatekeeper) และได้รับอนุญาตจากผู้มีอำนาจในพื้นที่เพื่อชี้แจงให้ชัดเจนถึงงานวิจัยที่ต้องการ และการแนะนำและการรับรองตัวผู้วิจัยแก่คนในพื้นที่ที่จะได้รับความสะดวกในท้องถิ่น (Bogdan and Biklen,1992) ผู้วิจัยจึงแนะนำตัวเองเบื้องต้นในสนามวิจัยด้วยการเข้าขออนุญาตจากผู้มีอำนาจในท้องถิ่น ได้แก่ 1)ประธานคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง ได้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลขุนคอง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหวน องค์การบริหารส่วนตำบลสบแม่ข่า และองค์การบริหารส่วนตำบลหารแก้ว ซึ่งหมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านซึ่งเป็นสนามวิจัย อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ และ 2) พ่อหลวงหรือผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านอย่างเป็นทางการโดยมีจดหมายราชการจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแนะนำตัวว่าเป็นนิสิตปริญญาเอกสาขาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ที่มีความสนใจที่จะมาทำวิจัย เรื่อง"การวิจัยแบบร่วมมือที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร : กรณีศึกษาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวาย จังหวัดเชียงใหม่" เมื่อเสร็จงานวิจัยแล้วท้องถิ่นจะได้หลักสูตรเศรษฐศาสตร์ระดับประถมศึกษา ที่มี

สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจต่อไป ใช้สำหรับสอนเยาวชนในระดับประถมศึกษาในท้องถิ่นที่ใช้เฉพาะในเขตอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้แนะนำตนเองกับคนในสนามให้เป็นที่รู้จักในสนามว่ามาทำงานวิจัย เพื่อขอความร่วมมือจากคนในสนาม บอกถึงเหตุผลที่ต้องมาขอข้อมูลในการวิจัยที่หมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านว่าเป็นเพราะหมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจหัตถกรรมไม้แกะสลักที่บ้านถวายเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในตำบลโลก ซึ่งปัจจุบันเป็นธุรกิจสินค้าระดับท้องถิ่นที่ได้รับความสนใจและเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในตลาดโลก ข้อมูลที่ได้นี้จะนำมาใช้ในหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวายเป็นที่สอนให้แก่เยาวชนในระดับประถมศึกษาในท้องถิ่น

2.3. การสร้างความสัมพันธ์ (Building up the rapport)

สืบเนื่องจากการเป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการวิจัยของอาจารย์ที่ปรึกษาระหว่างปี 2542 และ 2543 การสร้างความสัมพันธ์ของผู้วิจัยกับชาวบ้านครั้งนั้นมีลักษณะที่เป็นค่อนข้างเป็นทางการ เพราะมาในฐานะเป็นนักวิชาการที่มาทำงานวิจัย "โครงการพัฒนาหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม้แกะสลัก และงานไม้ สำหรับหมู่บ้านหัตถกรรมไม้และแกะสลักบ้านถวาย : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านต้นแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่" กับรองศาสตราจารย์ ดร. สาลี ทองธวิ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยได้รู้จักกับผู้มีอำนาจในท้องถิ่น (gatekeeper) ซึ่งได้แก่กำนันตำบลขุนคองปัจจุบัน ตั้งแต่ครั้งดำรงตำแหน่งพ่อหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน)หมู่บ้านถวาย และในช่วงที่ทำงานผู้วิจัยมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้าน ในฐานะผู้ช่วยวิจัยในโครงการดังกล่าวของอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปพักอาศัยอยู่กับชาวบ้านเป็นระยะๆ ครั้งละ 2-3 วันติดต่อกันมาเป็นเวลา 1 ปี ทำให้รู้จักคุ้นเคยกับชาวบ้านที่ไปพักอาศัยด้วย การได้ไปพักอาศัยของผู้วิจัยในสนามวิจัยนับเป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ขั้นต้นที่ดีที่สุด (สุภางค์ จันทวานิช, 2542) นอกจากนี้ผู้วิจัยเคยเข้าร่วมประชุมผู้ปกครองกับโรงเรียนบ้านต้นแก้วซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาประจำท้องถิ่นหลายครั้ง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเป็นที่รู้จักมักคุ้นของครูและนักเรียนในโรงเรียนบ้านต้นแก้วซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาประจำท้องถิ่นแห่งเดียวที่บ้านถวาย ตลอดจนรวมถึงชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครองในชุมชนนักเรียนในการทำวิจัยเรื่องการวิจัยแบบร่วมมือที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร : กรณีศึกษาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวาย จังหวัดเชียงใหม่ครั้งนี้ในช่วงของการศึกษาระยะที่ 1 ซึ่งเป็นขั้นศึกษาลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจที่บ้านถวายและศึกษากระบวนการชุมชนร่วมมือในการช่วยค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์หัตถกรรมไม้แกะสลักบ้านถวาย ได้ใช้เวลาในการศึกษาภาคสนามขั้นต้นนี้ ตั้งแต่เดือนปลายเดือนตุลาคม 2545 ถึงเดือนพฤษภาคม 2546 ผู้วิจัยได้พำนักอาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านถวาย ใช้เวลาในพื้นที่

เดือนละ อย่างน้อย 3 สัปดาห์ในการเก็บข้อมูล และออกจากพื้นที่มาทำการศึกษาเพิ่มเติมรวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นนอกสนามเดือนละครั้ง เป็นเวลาติดต่อกันนาน 7 เดือน ในครั้งนี้ผู้วิจัยเริ่มต้นเลือกที่จะไปพบผู้มีอำนาจในท้องถิ่น (gatekeeper) คือกำนันผู้ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอำนาจทางด้านการปกครองท้องถิ่นและเป็นผู้ที่ชาวบ้านรักและเคารพ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นบ้านถวายเป็นปัจจุบัน

ในการเข้าไปศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจท้องถิ่นในระยะ 1 ปีนี้ ผู้วิจัยมองเห็นว่าในช่วงนั้นตนเองเข้าไปมีบทบาทการสังเกตแบบคนนอก (outsider's view) เปิดเผยตัวเองและทำการสังเกตและสัมภาษณ์พูดคุยกับสมาชิกในสนาม แต่เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านมากขึ้น ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านมากขึ้น ผู้วิจัยถูกขอร้องให้เข้าร่วมกิจกรรมในสนาม และเพื่อรักษาสัมพันธ์ภาพอันดีไว้ ผู้วิจัยจึงได้เข้าร่วมกิจกรรมสำคัญๆกับชาวบ้านในหลายเหตุการณ์ บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยจึงเปลี่ยนไปเป็นบทบาทการสังเกตแบบคนใน (insider's view) ในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพยายามระมัดระวังตัวในการลดบทบาทตนเองและเลือกที่จะเข้าร่วมเฉพาะกิจกรรมบางอย่างที่เห็นสมควรและจำเป็นเท่านั้น เพื่อจะไม่ทำให้ข้อมูลที่ได้รับในสนามนั้นเสียความเป็นกลางไป

2.4. การเริ่มทำงาน (Starting to work)

ผู้วิจัยเริ่มเข้าทำงานในสนามวิจัยด้วยการสำรวจพื้นที่และทำแผนที่ร้านค้าในลักษณะการทำแผนที่สถานที่สำคัญต่างๆในหมู่บ้านถวายเป็นคร่าวๆ (preliminary map) เพื่อใช้เป็นข้อมูลทางกายภาพด้วยตนเอง นับเป็นการเริ่มสำรวจสนามวิจัยอีกครั้งหนึ่งหลังจากงานวิจัยของอาจารย์ที่ปรึกษาเสร็จสิ้นไปเมื่อปี 2543 จากการผู้วิจัยสำรวจเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่น่าสนใจหลายอย่าง เป็นต้นว่ามีการขยายตัวเพิ่มจำนวนอาคารร้านค้าที่ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวายสองฝั่งคลองมากขึ้นเป็นสองเท่า มีลักษณะสินค้าเปลี่ยนไป บางอย่างหายไป เช่น โดกสามนิ้ว บางอย่างเพิ่มขึ้นมาใหม่ไม่เคยเห็น เช่นงานวาดสีอะครีลิก นอกจากนี้เห็นมีการก่อสร้างร้านค้าอยู่อย่างต่อเนื่องกระจายทั่วไปในหมู่บ้านทั้งที่ก่อสร้างเสร็จแล้วและกำลังก่อสร้างอยู่ การได้ทำแผนที่นับเป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้านถวายได้เป็นอย่างดี ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นภาพรวมของหมู่บ้านถวายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ข้อมูลในส่วนนี้ทำให้ผู้วิจัยในสายตาของคนนอก (outsider) เห็นความสัมพันธ์และตั้งข้อสมมุติฐานชั่วคราว (working hypothesis) ได้หลายอย่าง เป็นต้นว่าวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเปลี่ยนไป เป็นเพราะชาวบ้านเริ่มประสบปัญหาเรื่องการขาดแคลนไม้ สมมุติฐานนี้จึงได้ใช้ในการสังเกตเพื่อหาคำตอบจากชาว

บ้านในฐานะคนใน (insider) ว่าเขาคิดอย่างไรต่อไป ในขณะที่ทำแผนที่ได้มีโอกาสพูดคุย ทักทายซักถามกับชาวบ้าน แนะนำตนเองและสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้าน แต่ช่วงนี้ยังไม่มีการเก็บข้อมูลอย่างจริงจัง เป็นการแนะนำตนเองกับชาวบ้านว่าตัวเองเป็นใครและกำลังจะมาทำอะไรที่สนามวิจัยนี้

นอกจากการพูดคุยซักถามแล้ว ผู้วิจัยเริ่มทำความเข้าใจกับข้อมูลเบื้องต้นที่ได้เก็บมาแล้วเริ่มวางแผนการทำงานในเรื่องเวลา สถานที่ และเหตุการณ์ว่าจะมาสังเกตเวลาใด สังเกตอย่างไร เข้าพบกับใครก่อน ใครควรจะเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน ตลอดจนเหตุการณ์ใดที่จะศึกษาบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมตัวที่จะทำงานวิจัย เพื่อให้สะดวกในการสังเกต สร้างสัมพันธ์ และเข้าใจปรากฏการณ์ที่จะศึกษาได้ดีขึ้น

3. ขั้นการศึกษาภาคสนาม ในขั้นนี้ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะด้านเศรษฐกิจศาสตร์การประกอบอาชีพงานไม้แกะสลัก นำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจศาสตร์ สำหรับใช้สอนในโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่บ้านถวาย ในขณะที่เดียวกันทำการศึกษาระบวนการร่วมมือของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การศึกษภาคสนามในการศึกษากระบวนการชุมชนร่วมมือในการพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวายทั้ง 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจที่บ้านถวายและหมู่บ้านแก้มหมู่บ้านใกล้เคียงบ้านถวาย และ ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐกิจศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวายโดยใช้ข้อมูลความรู้จากระยะที่ 1 โดยใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participation Observation) เป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยได้เห็นภาพชัดเจนและเข้าใจสิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน เกี่ยวกับพฤติกรรม และแบบแผนของการทำ และความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น ตลอดจนเข้าใจการตัดสินใจในการปฏิบัติการต่างๆของชาวบ้านที่เกิดขึ้นทั้งที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจงานไม้แกะสลักและกระบวนการชุมชนร่วมมือในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งแม้ว่าแต่ละระยะ จะมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีอื่นร่วมด้วยก็ตามสำหรับรายละเอียดของแต่ละระยะมีดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการทำงานไม้
แกะสลักที่บ้านถวายเป็นหมู่บ้านเก่าหมู่บ้านใกล้เคียงบ้านถวาย

ขั้นที่ 1 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participation Observation) ในพื้นที่
หมู่บ้านถวาย ในขั้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตและเศรษฐกิจหัตถกรรมไม้แกะสลัก
บ้านถวาย ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการสังเกตสภาพชีวิตประจำวันโดยทั่วไปที่หมู่บ้านถวายที่เกิดขึ้นที่บ้าน ที่ร้านค้า
ที่ถนน ร้านขายของที่ร้านขายกล้วยเดี่ยว ที่คั่นคลอง ที่วัด ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ที่ตลาดนัด วันอาทิตย์ ฯลฯ
ทุกหนทุกแห่งที่เกิดขึ้นตามเส้นทางที่เดินผ่านไปมาสยามวิจัย เป็นต้นว่า เวลาเปิดปิดร้าน วิธีการขายของ
เวลาเริ่มทำงานในสถานประกอบการ คนงานอยู่ในวัยใดบ้าง เป็นต้น หรือเมื่อเหตุการณ์สำคัญทาง
วัฒนธรรม เช่นประเพณีลอยกระทง มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากชีวิตประจำวันหรือไม่ อย่างไร โดยสังเกตดู
อยู่ห่างๆ ในขณะที่สังเกตถ้ามีความสงสัยจะตั้งคำถามถามชาวบ้านทันที แต่เป็นคำถามทั่วไป (general
questions) มากกว่าคำถามเจาะลึกเกี่ยวกับเศรษฐกิจบ้านถวาย ตัวอย่างเช่นเมื่อเห็นช่างแกะไม้มางาน
ที่บริเวณคั่นคลองซึ่งเป็นสถานที่ใช้สาริตการแกะไม้ แต่ไม่แกะไม้ กลับนั่งๆนอนๆอยู่ จะถามว่าไม่แกะไม้
หรือคะวันนี้ ช่างบอกนั่งวอมเพราะโดนค้อนพลาดไปโดนเข้า (บันทึกภาคสนาม 11 พ.ย.2545) ผู้วิจัย
ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเดินสังเกตดูภารกิจประจำวันทั่วไปและภารกิจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงาน
ไม้แกะสลักเป็นประจำทุกวัน ในช่วงเวลาเช้าบ้าง กลางวันบ้าง และเย็นค่ำ รวมทั้งตอนกลางคืนด้วย
โดยใช้วิธีการเดินสำรวจ พูดคุยทักทายและจดบันทึกลงในสมุดโน้ตประจำตัว บันทึกสิ่งที่เห็น ได้ยิน
และร่องรอยต่างๆที่คิดว่าน่าจะมีความสำคัญต่อการวิถีเศรษฐกิจของชาวบ้าน เช่น การก่อสร้าง
อาคารร้านค้าที่สร้างกระจายภายในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง และเมื่อได้พบสิ่งที่น่าสนใจ เช่นสินค้าใหม่ๆ
ที่มีลักษณะต่างไปจากที่ร้านอื่น จะถ่ายภาพเก็บไว้ หรือเมื่อได้คุยเรื่องราวใดๆที่น่าสนใจ จะขออนุญาต
บันทึกเทปทันที ผู้วิจัยใช้เวลาส่วนใหญ่เดินสังเกตการณ์ในสนามวิจัยคนเดียว พร้อมสะพายกระเป๋า
ย่ามใส่หลัง (backpack) ซึ่งในนั้นจะบรรจุอุปกรณ์ของใช้ในสนาม ได้แก่สมุดโน้ต กล้องถ่ายรูป เครื่อง
บันทึกเสียงขนาดเล็ก สะดวกที่จะหยิบขึ้นมาใช้ได้ทันทีที่ต้องการ ในระยะเริ่มแรกของการสังเกตนี้
ผู้วิจัยเห็นว่าตนเองจะเฝ้ามุมมองการสังเกตชีวิตในสนามวิจัยในฐานะคนนอก (an outsider) ผู้วิจัยจะมี
ส่วนร่วมในลักษณะที่มีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ณ จุดที่สังเกตเท่านั้น ซึ่งลักษณะการมีส่วน
ร่วมแบบนี้สปรัดเลย์ (Spradley, 1980) เรียกว่าการมีส่วนร่วมแบบ Passive Participation ทั้งนี้ด้วยเหตุ
ผล ที่ว่าผู้วิจัยเองยังหน้าใหม่อยู่ ชาวบ้านถวายส่วนใหญ่ยังเห็นผู้วิจัยเป็นคนแปลกหน้า บางคนยัง
ไม่รู้จักว่าเป็นใคร และมาทำอะไร แม้จะเคยแนะนำตัวเองกับชาวบ้านแล้วก็ตาม ช่วงแรกจึงเป็นช่วง
ปรับตัวของผู้วิจัยและชาวบ้าน เพื่อการสร้างความสัมพันธ์ และความไว้วางใจซึ่งกันและกันก่อน

ในระหว่างการสังเกตผู้วิจัยไม่สามารถจดบันทึกทุกอย่างที่เห็น ที่ได้ยินในสนามได้ทั้งหมด ขณะสังเกต อาจจะกำลังเดิน กำลังคุยสัมภาษณ์อยู่ จึงเลือกบันทึกโดยใช้เฉพาะคำสำคัญ (keywords) เพื่อกันลืม แล้วจะนำคำสำคัญที่จดไว้ไปขยายความทีหลัง เมื่อกลับถึงบ้านตอนเย็นหรือค่ำๆ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่จดบันทึกทั้งหมดจะนำมาเขียนใหม่โดยขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและเรียบเรียงให้อ่านเข้าใจง่ายอีกครั้งหนึ่งทุกวัน แล้วพิมพ์เก็บใส่แฟ้มข้อมูล "บันทึกภาคสนาม" แยกเรียงลำดับตามวันที่จดบันทึก โดยใช้คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กที่นำติดตัวไปในสนาม ในระหว่างที่ทำการเรียบเรียงบันทึกข้อมูลใหม่ เป็นช่วงที่ผู้วิจัยสามารถพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้อาจนำไปสู่สิ่งที่ต้องการจะศึกษาในงานวิจัยหรือไม่ เพียงใด

ขั้นที่ 2 การสนทนากลุ่ม (Focus Groups interview) ของชาวบ้านถวายเป็นขั้นที่มีจุดประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านถวายเป็นส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมเกี่ยวกับลักษณะเศรษฐกิจงานไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นระยะที่ 1 ร่วมกัน แล้วช่วยกันตัดสินใจในการหาข้อสรุป รวมทั้งนำเสนอข้อความรู้ที่จำเป็นทางเศรษฐศาสตร์สำหรับเยาวชนให้กับท้องถิ่น

ผู้วิจัยเลือกสมาชิกผู้เข้ามีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่ม โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling technique) ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเริ่มจากการเลือกกำนันซึ่งนอกจากจะเป็นผู้มีอำนาจ (gatekeeper) ในพื้นที่แล้ว ยังเป็นผู้ประกอบอาชีพไม้แกะสลักที่จัดเป็นผู้ให้ความร่วมมือที่มีศักยภาพ (potential participant) ในชุมชน เนื่องจากเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลสำคัญ และให้มุมมองเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักที่บ้านถวายเป็นซึ่งสามารถใช้เป็นภูมิหลังให้แก่ผู้วิจัยในการทำความเข้าใจเรื่องราวที่เห็นและได้ยินต่อมาด้วยตนเองแล้ว และยังเป็นผู้ที่แนะนำผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ให้ความร่วมมือคนอื่นให้แก่ผู้วิจัยได้ ด้วยวิธีนี้แม้ผู้วิจัยจะไม่มีโอกาสเลือกผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มด้วยตนเองก็ตาม แต่ได้พบว่าผู้ให้ความร่วมมือทั้ง 9 คนที่ได้มา เป็นผู้ที่มีพื้นเพ (background) ที่ไม่ต่างกันมากนัก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนต่อการมีส่วนร่วมให้เกิดการอภิปรายในกลุ่ม (Krueger, 1994)

ขั้นที่ 3 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participation Observation) ในพื้นที่หมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกาด บ้านเกาะ บ้านขุนคง บ้านเตื่อ บ้านต้นเหือด บ้านไร่ บ้านหนองไขง และบ้านหนังก้าว ในขั้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหัตถกรรม

ไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นการหาข้อมูลเพื่อใช้เป็นความรู้เบื้องต้นก่อนจัดการสนทนากลุ่มแรงงานจาก 9 หมู่บ้านรอบหมู่บ้านถวายเป็น

ในการเข้าไปสังเกตหมู่บ้านทั้งเก้านี้ ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีผู้ประสานงานวิจัย (researcher coordinator) ผู้วิจัยได้หญิงชาวบ้าน อายุ 25 ปีแต่งงานแล้วแต่ยังไม่มีบุตรสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนบ้านต้นแก้ว ตอนนี้อยู่ระหว่างรองานอยู่ เป็นผู้ที่มีความคุ้นเคยกับพื้นที่ รู้จักถนนและเส้นทางทุกหมู่บ้าน มาทำหน้าที่ช่วยเหลือประสานงานในการพาไปสังเกตการณ์ ความคุ้นเคยกับพื้นที่ กับชาวบ้านและกับภาษาถิ่นของผู้ประสานงานวิจัยมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำงานได้สะดวก รวดเร็วขึ้นมาก การสังเกตในช่วงนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในบทบาทของนักสังเกตในฐานะผู้เข้าร่วม (Observer as Participant) ใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการร่วมด้วย โดยได้ทำการวางแผนในการเดินทางร่วมกับผู้ประสานงานในเบื้องต้นก่อนว่า จะไปที่หมู่บ้านใดก่อน โดยพิจารณาจากเส้นทางที่พาไป ถ้าเป็นเส้นทางเดียวกันก็จะเลือกไปหมู่บ้านในกลุ่มเดียวกันก่อน เช่น กลุ่มบ้านเตื่อและบ้านต้นเหือด กลุ่มบ้านกาดและบ้านขุนคง เป็นต้น ผู้วิจัยอาศัยชั้นทำรถมอเตอร์ไซค์ไปสังเกตการณ์ตามหมู่บ้านทั้ง 9 นี้ โดยสังเกตสภาพทั่วไปรอบหมู่บ้าน และเลือกเข้าไปปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มที่เห็นว่ากำลังทำงานไม้แกะสลักในบ้าน ซึ่งมักพบว่าทำงานในลักษณะกลุ่มภายในครอบครัว และเป็นกลุ่มที่ทำงานร่วมกับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน เป็นลักษณะงานย่อยที่รับต่อมาจากสถานประกอบการที่บ้านถวายเป็น ลักษณะของการสังเกตเป็นการสังเกตจากมุมมองของคนนอก (outsider's view) ซึ่งต่างไปจากการสังเกตการณ์ที่บ้านถวายเป็น ผู้วิจัยใช้เวลาในการสังเกตในช่วงนี้ติดต่อกันเป็นเวลาประมาณครึ่งเดือนโดยเดินทางไป-กลับ ทุกวัน ปกติจะออกจากบ้านประมาณ 8 โมงครึ่งถึง 9 โมงเช้าเพื่อไม่เป็นการ รบกวนชาวบ้านจนเกินไป และกลับประมาณ 4-5 โมงเย็นหรือเร็วกว่านั้น แล้วผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกและการสังเกตทั้งหมดมาเขียนใหม่โดยขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และเรียบเรียงให้อ่านเข้าใจง่ายอีกครั้งหนึ่งทุกวัน แล้วพิมพ์เก็บใส่แฟ้มข้อมูลบันทึกภาคสนามในคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กที่นำติดตัวไปในสนามวิจัยด้วย ทำการจัดเรียงตามวันเวลาที่ทำการสังเกตมา

การสังเกตและซักถามเน้นในเรื่องงานไม้แกะสลักที่ชาวบ้านมีส่วนเกี่ยวข้องมักจะเป็นในลักษณะของแรงงานสนับสนุน แล้วผู้วิจัยจะพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้มาจากแต่ละหมู่บ้านจนครบ 9 หมู่บ้านแล้วหาความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาว่ามีความคล้ายคลึงกันและ

ความแตกต่างในแง่ใดบ้าง รวมทั้งเชื่อมโยงไปยังข้อมูลที่ได้จากหมู่บ้านถวายเป็นที่ได้จัดเก็บมาแล้ว เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและเศรษฐศาสตร์ของงานไม้แกะสลักจากข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมด

ขั้นที่ 4 การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ของแรงงานชาวบ้าน 9 หมู่บ้าน รอบบ้านถวาย ได้แก่ จากบ้านกาด บ้านเกาะ บ้านขุนคง บ้านเตื่อ บ้านต้นเหือด บ้านไร่ บ้านหนองไขง และบ้านหารแก้ว ในขั้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้แรงงานจากทั้ง 9 หมู่บ้านได้มีส่วนได้ตอบคำถามเป็นกลุ่มผู้วิจัยเลือกสมาชิกผู้เข้ามีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์กลุ่มที่เป็นแรงงานที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการ การทำไม้แกะสลักทั้งในและนอกหมู่บ้านถวาย ขนาดสถานประกอบการที่เลือกมีทั้งที่เป็นสถานประกอบการขนาดเล็ก (มีจำนวนคนงานทำงานต่ำกว่า 10 คน) ขนาดกลาง (มีจำนวนคนงานระหว่าง 10-20 คน) และขนาดใหญ่ (มีจำนวนคนงานมากกว่า 20 คนขึ้นไป) เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มาหลากหลาย ผู้วิจัยเลือกสถานที่ทำงานเป็นสัมภาษณ์กลุ่มเนื่องจากสถานที่ทำงานเป็นที่ที่แรงงานสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้สะดวก (accessibility) ไม่เสียเวลาทำงานและเสียเวลาเดินทางเพื่อร่วม กิจกรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องขอความร่วมมือจากสถานประกอบการ ตั้งแต่การเลือก ผู้เข้าร่วมการสนทนา การใช้เวลาในกิจกรรมของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม การใช้สถานที่จัดการสนทนากลุ่ม ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ร่วมสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้เกณฑ์คือกำหนดให้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานในสถานประกอบการนั้นๆ มาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี เพื่อจะได้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับงานที่ตนเองทำอยู่และร่วมพูดคุยกับกลุ่มได้

ผู้วิจัยขอความร่วมมือจากสถานประกอบการให้เป็นผู้เลือกผู้ให้ความร่วมมือเข้ากลุ่ม โดยกำหนดของผู้ร่วมกลุ่มๆละ 4-6 คน ซึ่งขนาดกลุ่มขนาดนี้ แม้จะเป็นกลุ่มขนาดเล็ก ผู้วิจัยกำหนดจำนวนคนและเวลาเพราะต้องขอจากสถานประกอบการ ซึ่งได้ให้ไว้ราว 40-50 นาทีในช่วงพักเที่ยงเท่านั้น ด้วยเวลาที่จำกัดการเตรียมตัวพร้อมในการทำงานของผู้วิจัยมีความจำเป็นมาก เช่นการเตรียมสถานที่ เครื่องบันทึกเสียง ตลอดจนข้อคำถามให้พร้อมก่อนถึงเวลาสนทนากลุ่ม เพื่อจะได้สามารถใช้เวลาที่มีอยู่กับกลุ่มให้ได้มากและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ขั้นที่ 5 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กลุ่มตัวแทนแรงงานชาวบ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน จากหมู่บ้านบ้านกาด บ้านเกาะ บ้านขุนคง บ้านเตื่อ บ้านต้นเหือด บ้านไร่ บ้านหนองไขง และบ้านหารแก้ว ในขั้นนี้มีจุดประสงค์ที่ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมกิจกรรมวิเคราะห์และหาข้อสรุปเกี่ยวกับวิถีเศรษฐกิจของอาชีพไม้แกะสลักตามมุมมองและประสบการณ์ของตนแก่กลุ่ม รวมทั้งนำเสนอข้อความรู้ที่จำเป็นทางเศรษฐศาสตร์สำหรับเยาวชนให้กับท้องถิ่น โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มในขั้นที่ 4 ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง แล้วช่วยตัดสินใจหาข้อสรุป ซึ่งดักลาส (Douglas, 1976) กล่าวว่า เป็นการใช้การสนทนากลุ่มในการนำเสนอผลที่ได้มาแก่สมาชิกในกลุ่มแล้วถามสมาชิกเพื่อให้นึกทบทวน ให้เข้าใจ และให้ยอมรับสิ่งที่ได้มาแล้ว

ผู้วิจัยเลือกสมาชิกผู้เข้ามีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มครั้งนี้โดยขออาสาสมัครจากแต่ละกลุ่มแรงงาน ซึ่งผู้วิจัยได้ติดต่อไว้แล้วตั้งแต่ครั้งร่วมการสนทนากลุ่มในขั้นที่ 4 มีจำนวน 9 คน ในการเตรียมตัวสนทนากลุ่มเมื่อได้สมาชิกผู้เข้าร่วมครบแล้ว ผู้วิจัยได้ปรึกษากับกลุ่มในเรื่องวันเวลาและสถานที่ที่จะใช้ในการประชุม แรงงานเสนอให้ใช้สถานที่ที่เป็นสถานประกอบการในหมู่บ้านถวายเป็นโรงงานขนาดใหญ่ เพราะสถานที่ดังกล่าวมีความเหมาะสม สะดวก ไม่มีการรบกวนจากคนนอก ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วย สำหรับวันเวลาที่เลือกดำเนินการสนทนากลุ่ม นัดไว้ว่าจะจัดหลังจากที่ประชุมกลุ่มทั้ง 9 กลุ่มไปประมาณ 1 สัปดาห์ ในเวลาประมาณ 1-1.30 ชั่วโมง ซึ่งผู้วิจัยจำเป็นต้องติดต่อกับสถานประกอบการไว้ล่วงหน้า

ผู้วิจัยเตรียมประเด็นคำถามเรื่องที่จะทำการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยเตรียมเป็นประเด็นคำถามหลัก (key questions) ในประเด็นเรื่องสภาพปัจจุบันและปัญหาของการทำงานไม้แกะสลักของแรงงานทั้ง 9 หมู่บ้านและประเด็นเกี่ยวกับความรู้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักในอนาคต ของเยาวชนในท้องถิ่น ในครั้งนี้คำถามที่ใช้จะเน้นในเรื่องที่หัวเรื่องที่พบและสรุปได้จากการสนทนาครั้งก่อนๆ ผู้วิจัยจะตั้งเป็นคำถามย่อยๆ ที่ไม่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงตามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม สนทนากลุ่มได้

ขั้นที่ 6 การสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) ของแรงงานชาวบ้านถวายเป็นครั้งที่ 2 ในขั้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มทั้งเก้าคน ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลสะท้อนกลับข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลมาตั้งแต่ต้นในขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 5 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดตั้งแต่นั้นกลับมาตรวจสอบอีกครั้งกับกลุ่มตัวแทนชาวบ้านถวายเป็น 9 คน เพื่อมาร่วมกันพิจารณาช่วยกันวิเคราะห์หาข้อ

หาข้อสรุปยืนยันข้อมูลที่ได้มาว่าเป็นสิ่งที่กลุ่มที่ชาวบ้านในฐานะผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักต้องการ และประเด็นเศรษฐศาสตร์ที่ให้จัดทำในหลักสูตรเพื่อสอนในโรงเรียนท้องถิ่น การสนทนากลุ่มในขั้นนี้คือเอมอร์สัน (Emerson, 1981 อ้างถึงใน Bloor et al, 2001) เรียกว่า member validation ที่แสดงถึงความสอดคล้องระหว่างการวิเคราะห์ของผู้วิจัยกับความเข้าใจของผู้ให้ความร่วมมือในการวิจัยในเรื่องของสังคมนั้น (Emerson, 1981 อ้างถึงใน Bloor et al, 2001) เพื่อที่จะจัดเวทีให้กับผู้ให้ความร่วมมือ ในการวิจัยในการเข้ามามีบทบาทการร่วมมือกัน (collaborative) อย่างแข็งขันในกระบวนการวิจัย

ผู้วิจัยกลับมาเตรียมตัวเองในประเด็นคำถามเรื่องที่จะทำการสนทนากลุ่ม โดยสรุปรวบรวมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักแล้ว แยกแยะออกเป็นเรื่องๆ เพื่อจะได้ขอความเห็นเป็นเรื่องและสรุปเพื่อใช้เป็นมติของชาวบ้าน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งจำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่วิเคราะห์ได้จากการสังเกตอีกครั้ง ผู้วิจัยเตรียมเป็นประเด็นคำถามหลัก(key questions)ในสองประเด็นคือประเด็นแรกในเรื่องสภาพปัจจุบันของการทำงานไม้แกะสลักของชาวบ้านถวายเป็น และความรู้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพไม้แกะสลักในอนาคต แต่ละประเด็นผู้วิจัยจะตั้งเป็นคำถามย่อยๆที่ไม่ตายตัวไว้ แต่หากในกลุ่มมีเรื่องอะไรที่ยกขึ้นมาแล้วเห็นว่ากลุ่มสนใจก็อาจจะใช้หรือไม่ก็ได้ การประชุมครั้งนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการในฐานะผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) โดยมีผู้ช่วยดำเนินการสนทนากลุ่ม (assistant moderator) เป็นครูที่โรงเรียนในท้องถิ่นมาช่วยต้อนรับ ทักทายชาวบ้านผู้ร่วมสนทนากลุ่มเป็นภาษาถิ่นในช่วงก่อนเริ่มกิจกรรม สร้างบรรยากาศเป็นกันเองยิ่งขึ้น และนิสิตปริญญาเอกสาขาหลักสูตรและการสอน รุ่นที่ 20 ที่มาสังเกตการณ์และช่วยดูแลเรื่องเครื่องบันทึกเสียง ถ่ายรูป และร่วมประเมินการสนทนากลุ่มด้วยกันในตอนหลัง

3.2. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ 7 ขั้นการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นการตรวจสอบสาม

เข้าเป็นวิธีที่ผู้วิจัยใช้โดยอาศัยวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากหลายแหล่งข้อมูลได้แก่ จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม รวมถึงข้อมูลหลักฐานปฐมภูมิและทุติยภูมิต่างๆที่ได้พบทั้งที่

เป็นเอกสารและอื่นๆ เช่นภาพถ่ายที่ได้พบ โดยใช้การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) เป็นวิธีการหลักที่ใช้

ผู้วิจัยเน้นให้มีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างที่ออกเก็บข้อมูลทั้งจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และจากข้อมูลเอกสารในสนามควบคู่กันไปในขณะที่เก็บข้อมูลเพื่อนำผลมาวิเคราะห์ใช้ในการปรับแนวคิด ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูลได้ครบถ้วน ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากแต่ละขั้นตอนมาพัฒนาเพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนในลำดับต่อมา ด้วยเหตุดังกล่าวการวิเคราะห์ข้อมูลในสนาม (Analysis in the field) จึงจำเป็นต้องทำอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่อยู่ในระหว่างเก็บข้อมูล ในสนามและหลังเก็บข้อมูลเสร็จ การเก็บข้อมูลนี้้นำความคิดที่ได้มาพัฒนาไว้ก่อนมาวิเคราะห์ทำเป็นระบบในเวลาต่อมา นอกจากนี้ผู้วิจัยจะต้องทำการวิเคราะห์ภายหลังการรวบรวมข้อมูลอีกครั้ง เพื่อเชื่อมโยงความคิดคนในกลุ่มอาชีพเดียวกัน และระหว่างกลุ่มอาชีพทั้ง 3 กลุ่ม

ขั้นที่ 8 การเขียนลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจบ้านถวายเป็น

ผู้วิจัยใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อศึกษาพฤติกรรมความร่วมมือของชาวบ้านในการให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีการประกอบอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักในท้องถิ่น รวมทั้งปัจจัยที่สนับสนุนและที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการชุมชนร่วมมือในกลุ่มอาชีพเดียวกันและระหว่างกลุ่ม แล้วเขียนออกมาเป็นลักษณะเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจของบ้านถวายเป็นเพื่อนำไปเป็นข้อมูลเบื้องต้นเพื่อกำหนดเนื้อหาในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรต่อไปในระยะที่ 2

ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์ระดับประถมศึกษาที่บ้านถวายเป็นโดยใช้ข้อมูลความรู้จากระยะที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาหลักสูตร โดยอาศัย ขั้นตอนหลักดังนี้

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ความรู้เศรษฐศาสตร์ท้องถิ่นที่จำเป็นต่อผู้เรียน โดยการนำเอา มโนทัศน์เศรษฐศาสตร์ที่ได้มาจากการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการทำงานไม้แกะสลักในท้องถิ่น (ที่ได้มาจากการศึกษาในระยะที่ 1) จำนวน 12 มโนทัศน์ มาพิจารณาร่วมกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อมาจัดทำเป็นสาระการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน ในลักษณะของการประสมประสานความรู้ให้

เกิดความพอดี (Mediating) (Thongthew, 2004) ของวิถีคิดตามหลักการเศรษฐศาสตร์ที่เป็นสากลบนพื้นฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นที่ 2 การจัดและเรียบเรียงเนื้อหาความรู้ที่จะนำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้สำหรับนักเรียนในโรงเรียน โดยนำเนื้อหาความรู้เศรษฐศาสตร์ที่ได้จากการประสมประสาน (mediated economics knowledge) ไว้แล้วในขั้นที่ 1 จำนวน 12 มโนทัศน์มาแบ่งเป็นสามส่วน ประกอบด้วย 1) มโนทัศน์ทางเศรษฐศาสตร์ 2) สภาพปัจจุบันและความรู้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักในท้องถิ่น และ 3) ความพอดีระหว่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับมาตรฐานเศรษฐศาสตร์

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบเนื้อหาโดยชาวบ้าน เพื่อให้ได้เนื้อหาความรู้ที่จะนำมาใช้สอนตรงตามเจตนารมณ์ของชาวบ้านมากที่สุด

ขั้นที่ 4 การยกร่างหลักสูตร จัดทำหลักสูตรฉบับร่าง โดยกำหนดองค์ประกอบหลักสูตร ได้แก่ วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณสมบัติอันพึงประสงค์ การจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดกระบวนการวัดและประเมินผล และแหล่งเรียนรู้ และตัวอย่างการจัดทำแผนการเรียนรู้

ขั้นที่ 5 การประเมินผลหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ ได้ดำเนินการโดยคณะผู้เชี่ยวชาญ 2 ชุด โดยผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านหลักสูตร และด้านการสอน ชุดที่ 1 เพื่อตรวจสอบความสอดคล้อง ความถูกต้องและความครอบคลุมตามหลักการพัฒนาหลักสูตรและเหมาะสมกับการนำไปปฏิบัติ และชุดที่ 2 เพื่อการวิพากษ์หลักสูตร ตรวจสอบความสมบูรณ์ของหลักสูตร รวมทั้งการวิพากษ์หลักสูตรร่วมกันในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นที่ 6 การปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากขั้นที่ 5 เพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีเนื้อหาตรงตามหลักการทางด้านวิชาการ

ขั้นที่ 7 การนำเสนอหลักสูตรต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชนรับเอาหลักสูตรไปใช้ให้เกิดผลการปฏิบัติจริงในโรงเรียน โดยผ่านคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนในท้องถิ่น

(รายละเอียดในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรอยู่ในบทที่ 7)